

Poliittisen ja sotilaallisen johdon väliset suhteet Suomen vapaus-sodassa valkoisten puolella.

Kirj. majuri S. E. A. Tuompo.

Johdanto.

Niitä historiassa suhteellisen harvoja tapauksia lukuunottamatta, jolloin politiikan ja sodan johto on ollut keskitettynä yksiin käsiin, ovat poliittisen ja sotilaallisen johdon väliset suhteet aina ja kaikkialla muodostaneet erittäin vaikeasti ratkaistavan kysymyksen, johon sodan jälkeinen historian arvostelu on erikoisesti kohdistunut. Nykyaikaisen sodan olemus, koko kansakuntaa ja sen kaikkia elämänsaloja koskevana, on pakostakin johtanut johdon desentralisaatioon, jakamaan se toiselta puolen poliittiseen, toiselta puolen sotilaalliseen johtoon, sillä johdon keskittäminen yksiin käsiin edellyttäisi nykyisten olosuhteiden vallitessa johtajalta yli-inhimillisiä kykyjä. On selvää, että tällainen johdon desentralisatio johtaa helposti etujen välisten ristiriitojen syntymiseen. Teoriassa voidaan ehkä erottaa kummallekin johdolle kuuluvat toimintapiirit ja tehtävät, mutta käytännössä ne ovat niin monella tavalla toisistaan riippuvaisia ja toisiinsa liittyviä, että edes osittainkin selvän rajan vetäminen tuntuu mahdottomalta.

Poliittinen johto asettaa päämäärän, ts. tavoitteen, joka on saavutettava. Tavoitteen laajuutta määrätessään on sen kuitenkin muiden tekijöiden ohella erittäin tarkasti otettava huomioon sotilaalliset näkökohdat ja voimasuhteet, toimittava siis läheisessä

yhteistoiminnassa sotilaallisen johdon kanssa. Tätä varten täytynee sanoa, että sellaiset sotilaalliset järjestelykysymyksetkin, kuten armeijan rekrytoiminen, vahvuus, varustukset jne., ovat poliittistakin laatua, sillä niistähän suurelta osalta määräytyy poliittisen johdon asettaman tavoitteen laajuus.

Teoriassa on poliittisen johdon tehtävänä luoda sodankäynnille mahdollisimman edulliset olosuhteet sekä sisä- että ulkopoliittisessa mielessä. Viisaalla ulkopoliitiikalla ja sotilaalliseen johtoon nojautuen on sen siis turvattava maan rauha ja estettävä ristiriitojen kehittyminen sodaksi epäedullisissa olosuhteissa.

Sotilaallisen johdon tehtävänä on rauhan aikana sotavoiman muodostaminen ja kouluttaminen sekä yhdessä poliittisen johdon kanssa maan turvaaminen vihollishyökkäyksiltä. Poliittisen johdon määrättyä tavoitteen laatii sotilaallinen johto sotasuunnitelman tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Sotasuunnitelmaa laatiessaan on sotilaallisen johdon oltava läheisessä yhteistoiminnassa poliittisen johdon kanssa, sillä sotilaallisen johdon vastatessa sotasuunnitelman toteuttamismuodoista ja -mahdollisuuksista on poliittisen johdon vastattava sen poliittisista edellytyksistä, seurauksista ja sopivaisuudesta yleiseen poliittiseen tilanteeseen.

Ryhtymättä tässä yhteydessä käsittelemään poliittisen ja sotilaallisen johdon sodanaikaisia suhteita totean ainoastaan, että poliittinen ja sotilaallinen johto ovat tällöinkin hyvin läheisissä riippuvaisuussuhteissa toinen toiseensa. Vain molemminpuolisella joustavalla toiminnalla ja yhteisymmärryksellä voidaan luoda edellytykset hankauksettomalle yhteistoiminnalle onnellisen ratkaisun saavuttamiseksi.

Lähtiessämme seuraavassa tarkastelemaan poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteita vapaussodassamme, on meidän koko ajan painostettava niitä aivan erikoisia olosuhteita, joiden vallitessa sodan valmistelut suoritettiin ja koko sota käytiin, samoin kuin niitä erinomaisen vaikeita sisä- ja ulkopoliittisia olosuhteita, joiden vallitessa poliittinen ja sotilaallinen johto syntyivät ja toimivat. Vapaussotaammehan ei ollut voitu valmistella eikä poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteita edeltäkään säännöstellä siten kuin sodan valmisteluissa yleensä, siitä yksinkertaisesta syystä, että johtelimet syntyivät vasta sodan kynnyksellä ja osittain juuri puhkeavan sodan esiin pakottamina.

Poliittisen johdon tavoite ja sotilaallisen johdon sotasuunnitelma oli luotava ilman rauhanaikaisia ennakkolaskelmia. Tavoite oli luonnollisesti maan pelastaminen anarkiasta ja täten sen itsenäisyyden turvaaminen. Sotasuunnitelma kohdistui punaisten voimien sekä näihin liittyneiden venäläisten joukkojen tuhoamiseen ja maan irrottamiseen Venäjältä.

I. Tilanteen kehitys ennen poliittisen ja sotilaallisen johdon muodostumista.

I. Yleistä.

Maailmansodan puhkeaminen asetti Suomen salaisen itsenäisyystaistelun uuteen vaiheeseen. Kun tämän muuttuneen tilanteen aiheuttamat, keinojen valinnasta johtuneet ristiriidat olivat selvenneet, kääntyi kansan pääosan mielipide yleensä sille kannalle, että pelastuksen aikaansaamiseksi Venäjän sortovallasta oli asetettava Venäjän vihollisten puolelle. Ratkaisevan askelen otti ylioppilasnuoriso, jonka aloitteesta jo joulukuussa 1914 otettiin yhteys saksalaisiin sotilasviranomaisiin johtajakoulutuksen saamiseksi parille sadalle ylioppilaalle, ja helmikuun 25 p:nä 1915 aloitettiin Saksassa tämä johtajakoulutus tulevaa itsenäisyystaistelua — vapaussotaa — varten. Tämä, yhdessä myöhemmin perustetun jääkäripataljoonan ja siihen liittyvän jääkäriliikkeen kanssa, muodostaa ensimmäisen positiivisen ja tärkeimmän vaiheen vapaussodan armeijan luomisedellytysten hankkimiseksi. Täten suunnattiin toiminta kaukonäköisesti asian ytimeen luomalla ensin päällystökaaderi tulevaa kansanarmeijaa silmällä pitäen, ja samalla saavutettiin se sotilaallinen ja poliittinen yhteys Saksaan, joka sittemmin tuli hyvin tärkeäksi.

2. Aktiivinen komitea.

Itsenäisyysliikkeen varsinaisen johdon kotimaassa muodosti syyskuussa 1915 perustettu Aktiivinen komitea — AK. Kun komiteaan kuului mm. edustajia eri puolueista, suoritti se tärkeän

työn mielialan muokkaamisessa ja näin välillisesti poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteiden kehittämässä. Erikoisesti tulevan poliittisen johdon jäsenen, senaattori H. Renvallin kuuluminen komiteaan, myöhemmässä kokoonpanossa jopa sen puheenjohtajana, aikaansai sen, että tuleva poliittinen johto oli tietoinen niistä valmistelutoista, joita komitea vapaussotaa silmällä pitäen suoritti. Näin oli tuleva poliittinen johto myös välillisesti antanut hyväksymisensä jääkäripataljoonan muodostamiselle ja jääkäreiden värväykselle, suojeluskuntien perustamiselle ja komitean ponnisteluille aseiden hankkimiseksi vapaussotaa varten.

3. Sotilaskomitea.

Hajoitetun Suomen armeijan upseeriston keskuudessaan helmikuussa 1915 perustaman Sotilaskomitean (Militärkommitten) — MK:n — toiminta oli alkuaikoina varsin vaatimatonta ja hajanaista, mutta Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen sai sen toiminta kiinteämmän muodon. Marraskuuhun 1917 mennessä oli komitea, AK:n vastusteluista huolimatta, ottanut vapaussodan valmistelujen kotimaisen johdon miltei kokonaan huolekseen. Lisäksi olivat eräät komitean jäsenet, ennen kaikkea ratsumestari H. Ignatius ja H. Åkerman, läheisessä yhteistoiminnassa tulevan poliittisen johdon edustajiin.

Ensimmäiseksi tärkeäksi tapaukseksi poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteiden kannalta on katsottava ratsumestari H. Åkermanin syyskuun 5 p:nä 1917 alkanutta senaattorikautta, johon hän MK:n painostamana oli suostunut, jotta saataisiin aikaan läheisemmät suhteet hallituksen ja MK:n välille. Kun senaattori Åkermanin tehtäviin kuului mm. elintarpeiden hankinta ja jakaminen, pyrki hän MK:n ohjeiden mukaan varastoimaan elintarpeita Pohjois-Suomeen ja Ruotsiin tulevaa vapaussotaa silmällä pitäen. Vaikkakaan yritys ei ulkopoliittisten syiden tähden onnistunut, on tämä kuitenkin mainittava ensimmäisenä hallituksen suorittamana toimenpiteenä vapaussodan valmistamiseksi.

Tärkeimpänä tapauksena tulevan poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteiden kannalta on pidettävä sitä, että senaattori Åkerman sai hallituksen suostumaan sotilasvaliokunnan muodostamiseen ehdotuksen laatimista varten uudeksi asevelvol-

lisuuslaiksi. Kun tähän sotilasvaliokuntaan kuului yksinomaan MK:n jäseniä, hallitus täten tavallaan laillisti koko komitean näin suuresti helpottaen sen työtä ja suhteiden syntymistä tulevaan poliittiseen johtoon.

Kesällä 1917 maassa sattuneet levottomuudet saivat hallituspiireissä esiin kysymyksen kelvollisen järjestysvallan aikaansaamiseksi. MK:n jäsenet koettivat tällöin saada hallitusta laillistamaan suojeluskuntaliikkeen, mikä olisi ollut erittäin edullista liikkeen jatkuvalle kehittämiselle. Vaikean sisäpoliittisen tilanteen tähden ei hallitus katsonut voivansa tähän suostua. Näkyvänä tuloksena näistä neuvotteluista oli kuitenkin ratsupoliisikoulun perustaminen Saksanniemeen.

Huhtikuussa 1917 otti MK lähettämänsä valtuuskunnan avulla itsenäisesti yhteyden Saksan sotilaalliseen johtoon sotilasavun saamiseksi, koska sen mielestä oli ilmeistä, ettei vapaussotaa voitaisi käydä ilman ulkoapäin tulevaa sotilasapua. Käydyissä neuvotteluissa yritys kuitenkin raukesi; positiivisena tuloksena oli ainoastaan uusi kosketus Saksan sotilaalliseen johtoon. Kuinka vaaralliseksi tällainen itsenäinen toiminta olisi saattanut muodostua, osoittaa eversti Mexmontanin johtama toiminta syksyllä 1917, jolloin hän suunnitteli Suomen armeijan muodostamista ja yleistä kansannousua. MK:n onnistui kuitenkin ehkäistä tämän suunnitelman toteuttaminen, sillä yritys olisi ollut mahdoton, koska suunnitelma ei perustunut realiteetteihin.

Tästä vaarallisesta välikohtauksesta, jonka seuraukset vapausodalle olisivat saattaneet olla erittäin tuhoisat, oli mielestäni kuitenkin hyötyä poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteiden kehittymiselle. Kun näet eversti Mexmontanin lähetti syyskuun alussa saapui Suomeen, kokoontuivat MK, AK, ylioppilaiden valtuuskunta ja poliittisen johdon edustajat, prokuraattori P. E. Svinhufvud ja professori I. Heikel, yhteiseen neuvotteluun syntyneen tilanteen johdosta. Jo tällainen neuvottelu sinänsä oli omiaan lähentämään tulevan poliittisen ja sotilaallisen johdon jäseniä toisiinsa ja helpottamaan yhteisymmärryksen syntymistä. Lisäksi valitsi kokous poliittisen johdon jäsenistä kokoonpannun valtuuskunnan ottamaan yhteyttä Saksan sotilaalliseen johtoon. Tämän valtuuskunnan ja Saksan päämajan edustajan välillä syyskuun 25 p:nä käydyt neuvottelut olivat varmastikin omiaan luomaan

lujemman pohjan aseiden ja varusteiden saamiseksi Saksasta kuin konsanaan AK:n ja MK:n erilliset yritykset. Toisena positiivisena seikkana on mainittava everstiluutnantti Wilhelm Thesleffin määrääminen sotilasedustajaksi Saksaan ja näin kiinteämpien suhteiden aikaansaaminen Saksan sotilaalliseen johtoon. Vaikkakin tämä toimenpide suoritettiin MK:n toimesta, sai se ikäänkuin tulevan poliittisen johdon hyväksymisen, sillä sehän oli seurauksena poliittisen johdon edustajien ja MK:n yhteistyöstä Mexmontanin suunnitelman aiheuttaman kriisin selvittämiseksi.

II. Poliittisen johdon ja sotilaallista johtoa edeltäneiden komiteain suhteet vapaussodan sisä- ja ulkopoliittisissa valmisteluissa.

I. Yleistä.

Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen olivat sekä porvarilliset että sosiaalidemokraattinen puolue vähitellen asettuneet sille kannalle, että täydellinen eroaminen Venäjältä oli vain ajan kysymys. Kärsittyään tappion lokakuun 1—2 p:nä toimitetuissa vaaleissa sosiaalidemokraattinen puolue menetti ehdottoman enemmistönsä eduskunnassa, ja tämä seikka, kun sen lisäksi tulivat vielä muut riitaisuudet porvarillisten ja sosiaalidemokraattisen puolueen välillä sai vähitellen kansamme keskuudessa aikaan kahtiajaon, jota Venäjän lokakuun vallankumous vielä edisti. Ensimmäisenä näkyvänä seurauksena siitä oli marraskuun suurlakko, jonka aikana sosialidemokraattisissa piireissä jo suunniteltiin vallan anastamista »työtätekevän luokan» käsiin. Kerenskin hallituksen kukistuttua Venäjän lokakuun vallankumouksessa päätti senaatti olla hyväksymättä Venäjän bolševistisiä valtiaita Suomen uudeksi esivallaksi, ja monien vaihtoehtojen jälkeen päätti eduskunta marraskuun 15 p:nä ottaa maan ylimmän vallan toistaiseksi omiin käsiinsä. Ensimmäinen eduskunnan itsenäisesti asettama senaatti valittiin marraskuun 26 p:nä pidetyssä istunnossa, ja kun eduskunta joulukuun 6 p:nä oli hyväksynyt Suomen itsenäisyys-

julistuksen, oli maalle tällöin muodostunut se poliittinen johto, jonka tehtäviin tuli kuulumaan yhdessä myöhemmin muodostetun sotilaallisen johdon kanssa vapaussodan sisä- ja ulkopoliittiset valmistelut sekä maan asioiden hoitaminen sodan aikana.

Poliittisen johdon asema oli hyvin vaikea, se kun oli täydellisesti riippuvainen eduskunnasta, jolla kaikissa asioissa oli päätösvalta. Tätä taustaa vasten voidaan myös ymmärtää poliittisen johdon varovainen, etten sanoisi leväperäinen toiminta vapaussodan valmisteluissa, jota vaikea sisäpoliittinen tilanne vielä pahensi.

Poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteiden kannalta oli erittäin edullista, että osa senaatin jäseniä, ennen kaikkea sen puheenjohtaja P. E. Svinhufvud sekä senaattorit H. Renvall ja A. Frey, oli jo aikaisemmin ollut yhteistoiminnassa sotilaallista johtoa edeltäneiden komiteain tai niiden jäsenten kanssa, mikä luonnollisesti helpotti suhteiden syntymistä ja lujittumista.

2. Sisäpoliittiset kysymykset.

Sotilaallisen johdon muodostamissuunnitelmat.

Senaatin kokoonpanossa herättää huomiota se, ettei siihen kuulu mitään sotilaallista johtoa edustavaa elintä, eikä senaatti itsenäisyysjulistuksen jälkeenkään heti ryhtynyt toimenpiteisiin tämän heikkouden poistamiseksi. Asia tuntuu sitäkin käsittämättömämmältä, kun hallituksen ohjelmassa sanotaan mm.: »Tärkein tehtävä, joka odottaa ensimmäistä Suomen eduskunnan asettamaa senaattia, on Suomen valtiollisen itsenäisyyden turvaaminen.» Poliittisen johdon myöhemmät toimenpiteet kuitenkin osoittavat, että poliittinen johto kylläkin havaitsi tämän puutteen, mutta että se piti tällaista toimenpidettä sisäpoliittisessa mielessä liian vaarallisena. Korvatakseen tämän puutteen käytti senaatti yhä suuremmassa määrässä MK:n jäseniä neuvonantajinaan sotilasuonnoissa asioissa. Täten kehittyi MK:sta vähitellen jonkinlainen sotilaallisen johdon korvike. Sotilaallista johtoa se ei kuitenkaan vastannut, sillä komitealta puuttui itseltäänkin luja johto, joka olisi koonnut yksin käsiin vapaussodan valmistelutyöt ja täten ratkaisevasti vaikuttanut myös suhteiden muodostumiseen

poliittisen johdon kanssa. Tästä johtuen jäivät poliittisen johdon ja komitean väliset suhteet vain muutamien komitean jäsenten ja poliittisen johdon edustajien neuvottelujen varaan, joiten sodan valmistelujen suorittaminen pakostakin jäi hajanaiseksi.

MK valitsi kenraaliluutnantti Claes Charpentierin ylipäälliköksi, mutta tätä toimenpidettä ei kuitenkaan voida katsoa sotilaallisen johdon muodostamiseksi, sillä poliittinen johto ei antanut minkäänlaista vahvistusta nimitykselle, josta se kylläkin oli tietoinen. Aikaisempi poliittisen ja sotilaallisen johdon välinen olotila pysyi ennallaan kenraali Charpentierin ylipäällikkyyden rajoittuessa vain puheenjohtajan toimeen MK:n istunnoissa.

Ratkaisevan askelen sotilaallisen johdon ja armeijan muodostamiseksi otti senaatti vasta tammikuun 7 p:nä, jolloin itsenäisyyden turvaamiseksi:

1) Sotilaskomitea päätettiin laillistaa nimellä »Maanpuolustuskomitea» (Komité för Landsförsvar), johon nimitettäisiin: Claes Charpentier, H. Ignatius, V. Holmberg, R. Schauman, A. Hallberg ja G. Mannerheim.

2) Jääkäripataljoona päätettiin heti kutsua kotimaahan.

3) Hallituksen laskuun Suomen armeijaa varten päätettiin Saksasta ostaa 30,000 kpl. kiväärejä ja 100 kpl. konekiväärejä.

Tämä päätös muodostaa ratkaisukohdan poliittisen johdon asenteessa vapaussodan valmisteluihin ja samalla sen suhteissa sotilaalliseen johtoon. Vaikka sotilaallista johtoa ei muodostetakaan tämän päätöksen mukaisesti, osoittaa se kuitenkin, että poliittinen johto tällöin oli todella havainnut sotilaallisen johdon tarpeen. Päätös on mielestäni asiallinen ja silloista tilannetta vastaava. Ikävä kyllä se tehtiin vapaussodan alkamiseen nähden liian myöhään, varsinkin kun Saksan ja Venäjän välisten aselepo- ja rauhanneuvottelujen johdosta aiheutunut olotila vielä hidastutti jääkäreiden kotimaahan lähettämistä ja aseiden saantia.

Armeijan muodostamispyrkimykset.

Poliittisen johdon kanssa kävivät MK:n ja AK:n jäsenet jatkuvasti neuvotteluja oman sotalaitoksen perustamisesta, mutta neuvottelut eivät johtaneet tulokseen, sillä poliittinen johto pel-

käsi tämän toimenpiteen yhä kärjistävän muutenkin erittäin vaikeata sisäpoliittista tilannetta. Lisäksi ei poliittinen johto uskonut sodan puhkeamiseen eikä näinollen katsonut asialla olevan mitään kiirettä. Tämä oli ennen kaikkea senaatin puheenjohtajan P. E. Svinhufvudin kanta, sillä hän vaati toimintaa kaikessa hiljaisuudessa. Tätä kantaansa hän perusteli sillä, että jos hallituksen onnistuu saada venäläinen sotaväki poistetuksi maasta, palautuu sisäinen rauha itsestäänkin. Ainoana positiivisena tuloksena näistä neuvotteluista oli suurlakon aikana hajoitetun ratsupoliisikoulun toiminnan jatkaminen Lappajärvellä ja Suomen Tasavallan Vartiosto-nimisen värvätyn joukko-osaston perustaminen Jalasjärvelle. Viimeksi mainitun järjestelytyöt eivät kuitenkaan päässeet kunnolla edes alkuun, kun sota syttyi.

Neuvotteluja käytiin myös sk.liikkeen laillistamisesta, mutta tähänkään ei poliittinen johto edellä mainitsemieni syiden takia katsonut voivansa suostua. Salaisesti se kyllä tuki sk.liikettä moraalisisessa mielessä, mutta suojeluskuntien ja päällystökurssien perustaminen jäi, kuten ennenkin, Saksasta saapuneiden jääkäreiden, AK:n ja MK:n tehtäväksi. Ei edes varoja poliittinen johto katsonut voivansa luovuttaa sodan valmisteluja varten.

Näin jälkepäin asiaa arvioidessa täytynee myöntää, että poliittisen johdon julkinen aktiivisempi toiminta olisi saattanutkin johtaa kapinan puhkeamiseen jo aikaisemmin, sillä marraskuun suurlakosta lähtien tapahtunut kapinallisten aseistautuminen ja järjestäytyminen oli jatkunut jo niin pitkälle, että he olisivat voineet aseittensa turvin ja venäläiseen sotaväkeen nojautuen estää poliittisen johdon toimenpiteet, varsinkin kun siltä itseltään puuttui riittävä voima sanojensa tueksi. Salaista tietä olisi poliittinen johto voinut huomattavasti auttaa sodan valmisteluissa, mutta todennäköisesti tällaisen toimenpiteen ristiriitaisuus poliittisen johdon jäsenten, ennen kaikkea sen puheenjohtajan P. E. Svinhufvudin ehdottomaan laillisuuteen perustuvaan mielipiteeseen nähden esti tällaisen hätäkeinon käyttämisen. Lisäksi oli poliittisen johdon huomio tällöin niin kiintynyt itsenäisyyden julistamisesta johtuviin ulkopoliittisiin kysymyksiin, ettei se tänä lyhyenä aikana voinut kiinnittää tarpeeksi huomiota tähän sisäpoliittisesti erittäin vaaralliseen tilanteeseen, varsinkin kun siihen ei kuulunut mitään sotilaallista johtoa edustavaa elintä.

Kysymys jääkäreiden kotimaahan kutsumisesta aiheutti myös ristiriidan poliittisen johdon sekä MK:n ja AK:n välille. Molemmat komiteat pitivät ehdottoman välttämättömänä, että jääkärit heti kutsuttaisiin kotimaahan, jossa suojeluskuntien johtajista ja harjoittajista oli huutava puute, sillä aikaa kun jääkärit kiihkeästi odottivat kutsua kotimaahan. Poliittinen johto ei kuitenkaan tahtonut vaarantaa paraikaa ententevaltain kanssa käymiään neuvotteluja Suomen itsenäisyyden tunnustamiseksi eikä näin ollen katsonut voivansa tähän suostua.

Senaatin tammikuun 7 p:nä tekemällä päätöksellä oli ratkaiseva merkitys poliittisen johdon myöhemmälle suhtautumiselle sodan valmisteluihin (vertaa siv. 12). Tammikuun 12 p:nä hyväksyi eduskunta senaatin esityksen, jonka mukaan senaatti oikeutettiin »ryhtymään kaikkiin niihin toimenpiteisiin, joita se katsoo tarpeelliseksi lujan järjestysvallan luomiseksi». Poliittinen johto sai näin vapaat kädet sotavalmistelujen suorittamista varten. Se voi siis virallisilla valtuuksilla muodostaa sotilallisen johdon sekä ryhtyä toimenpiteisiin sotalaitoksen perustamiseksi ja aseiden hankkimiseksi.

Ennenkuin eduskunta vielä edes oli antanut hyväksymistään, päätti poliittinen johto tammikuun 9 p:nä, neuvoteltuaan MK:n edustajien kanssa, ryhtyä toimenpiteisiin tammikuun 7 p:nä tekemänsä päätöksen toteuttamiseksi. Tällöin päätettiin antaa Saksassa olevan sotilasedustajan everstiluutnantti W. Thesleffin tehtäväksi — joka näinollen samalla sai poliittisen johdon valtuudet toiminnalleen Saksassa — ryhtyä toimenpiteisiin jääkäreiden kotimaahan lähettämiseksi ja aseiden hankkimiseksi. Aseiden hankkimiseksi Saksasta matkusti myös ratsumestari H. Åkerman poliittisen johdon edustajana Tukholmaan.

Saksa ei kuitenkaan tahtonut vaarantaa Venäjän kanssa jo joulukuun 15 p:nä alkaneita rauhanneuvottelujaan. Täten pääsi valtuutettujen ponnisteluista huolimatta ensimmäinen suurempi aselähetys lähtemään Suomeen vasta helmikuun 11 p:nä sekä jääkäripataljoona helmikuun 14 p:nä, rauhanneuvottelujen katkettua helmikuun 10 p:nä. Ei siis ole katsottava yksin poliittisen johdon hitaiden toimenpiteiden syyksi vapaussodan alkuaajan vaikeata johtaja- ja aseksymystä.

3. Ulkopoliittiset kysymykset.

Sotilasavun hankkiminen Saksasta.

Poliittisen johdon ja MK:n mielipide oli, että Suomi sodan syttyessä ehdottomasti tarvitsi ulkoapäin tulevaa sotilasapua. Tälle samalle kannalle asettui yleensä myös AK, vain nuorempien aktivistien kannattaessa taistelun käymistä omin voimin. Jo samana päivänä, kun poliittinen johto syntyi, kävivät sen edustajat neuvotteluja Saksan sotilaallisen johdon kanssa, johon Mexmontanin suunnitelman yhteydessä jo oli saatu lujempi kosketus, tuen saamiseksi Suomen itsenäisyyspyrkimyksille. Saksan sotilaallisen johdon puolesta lupasi kenraali Ludendorff, että saksalaiset olivat valmiit tukemaan Suomen itsenäisyystaistelua, kunhan maa ensin oli julistautunut itsenäiseksi. Edelleen hän lupasi, että jo aloitettua aseiden lähettämistä tullaan jatkamaan sekä että jääkäripataljoona palautetaan Suomeen.

Poliittisen johdon valtuuttamana matkusti lisäksi ratsumestari H. Ignatius Saksaan neuvottelemaan asiasta Saksan sotilaallisen johdon kanssa.

Vaikka näillä neuvotteluilla ei sillä hetkellä ollutkaan välitöntä vaikutusta, olivat ne omiaan painavasti vaikuttamaan silloin, kun lopullinen päätös saksalaisen sotilasavun lähettämisestä Suomeen tehtiin, sillä täten luotiin pohja tämän avun myöhemmälle saapumiselle. On kuitenkin mahdollista, että nämä neuvottelut ja toimenpiteet saivat poliittisen johdon siihen käsitykseen, että ulkoapäin tuleva sotilasapu oli välttämätön vapaussodan menestykselliselle käynnille.

Toimenpiteet maan tyhjentämiseksi venäläisestä sotaväestä.

Sekä poliittisen johdon että komiteain mielestä oli erittäin tärkeätä saada maa rauhallisin keinoin mahdollisimman suuressa määrin tyhjennetyksi venäläisestä sotaväestä. Asian tärkeyttä vielä lisäsi se, että tahdottiin saada lopetetuksi venäläisen sotaväen ja kansan kumouksellisten ainesten välinen veljeily, joka suurlakosta lähtien oli tullut yhä yleisemmäksi. Onkin tunnus-tettava, että poliittinen johto teki parhaansa tämän asian ratkai-

semiseksi, jonka senaatin puheenjohtaja P. E. Svinhufvud oli asettanut poliittisen johdon tärkeimmäksi tehtäväksi itsenäisyyden turvaamiseksi. Niinpä jo ennen kuin Venäjän tasavallan hallitus oli tunnustanutkaan Suomen itsenäisyyden, lähetti poliittinen johto sille vaatimuksen tyhjentää Suomi venäläisestä sotaväestä, mikä vaatimus vielä myöhemmin uudistettiin. Antaakseen sanoilleen parempaa pontta kääntyi poliittinen johto Helsingissä olleiden konsulien välityksellä Ranskan, Englannin ja Yhdysvaltain hallitusten puoleen pyytäen näitä myötävaikuttamaan venäläisen sotaväen poistamiseen maasta. Samassa mielessä kääntyi poliittinen johto joulukuun 10 p:nä Saksan poliittisen ja sotilaallisen johdon puoleen pyytäen Saksaa Brest-Litovskin aseleponeuvotteluissa esittämään vaatimuksen Suomen tyhjentämiseksi venäläisestä sotaväestä. Pyyntö uudistettiin vielä tammikuun 2 p:nä.

III. Sotilaallisen johdon muodostaminen sekä sen ja poliittisen johdon väliset suhteet sota-toimien aloittamiseen saakka.

I. Sotilaallisen johdon muodostaminen ja yhteistoiminnan perusteiden luominen.

Samaan aikaan kuin poliittinen johto suunnitteli sotilaallisen johdon muodostamista (vrt. siv. 12), käytiin myös AK:n ja MK:n välillä neuvotteluja kenraaliluutnantti Gustaf Mannerheimin valitsemisesta uudeksi ylipäälliköksi. Tammikuun 8 p:nä suostuikin kenraali Mannerheim ottamaan osaa MK:n kokouksiin, mutta jo kolmannessa kokouksessa hän lausui: »Pyydän kiittää luottamuksesta, mutta minä en katso voivani enää ottaa osaa näihin kokouksiin. En voi ottaa osalleni vastuuta, jonka komitea on ottanut hartioilleen, ilmeistä kun on, ettei komitea sellaisenaan pysty hallitsemaan tilannetta.» Tämä lausunto osoittaa sattuvasti tulevan ylipäällikön — sotilaallisen johdon — käsityksen komiteatyön mahdollisuuksista vapaussodan valmisteluissa ja sitä tarkkaa tilanteen tajuamista, joka hänellä jo tällä hetkellä oli.

MK:n pyytäessä kenraali Mannerheimiä ylipäälliköksi hän ei tähän heti suostunut, sillä hän halusi ennen suostumistaan luoda edellytykset poliittisen ja sotilaallisen johdon yhteistyölle. Tärkeimpänä kysymyksenä hänen poliittisen johdon kanssa käymisensä neuvotteluissa oli saksalaisen sotilasavun tarpeellisuus. Ollen tietoinen aikaisemmin käydyistä neuvotteluista Saksan sotilaallisen johdon kanssa saksalaisen sotilasavun saamiseksi kenraali Mannerheim esitti omana toivomuksenaan, että vapaussota käytaisiin omin voimin, ilman vierasta apua. Vasta kun poliittinen johto asettui samalle kannalle, ilmoitti kenraali Mannerheim tammikuun 10 p:nä suostuvansa ottamaan vastaan ylipäällikkyyden.¹

Tammikuun 16 p:nä käytiin senaatissa ratkaiseva neuvottelu. Tällöin senaatin puheenjohtaja P. E. Svinhufvud senaattori A. Castrénin ja ratsumestari H. Ignatiuksen läsnäollessa suullisesti valtuutti kenraali Mannerheimin »ylipäällikkönä johtamaan sotatoimia järjestyksen palauttamiseksi maahan». Tässäkin neuvottelussa kenraali Mannerheim asetti ylipäällikön toimen vastaanottamisen ehdoksi sen, ettei poliittinen johto sodan puhjetessa pyytäisi ulkoapäin tulevaa sotilasapua.

Näin oli sotilaallinen johto todella muodostunut, vaikkakaan kenraali Mannerheimin nimitystä ylipäälliköksi ei vaikean sisäpoliittisen tilanteen takia katsottu voitavan saattaa julkisuuteen. Tästä oli seurauksena, että ylipäällikön asema yleensä tuntemattomana ja ilman poliittisen johdon julkisia valtuuksia oli äärimmäisen vaikea. Voidaan pitää varmana, että poliittinenkin johto ymmärsi nämä sotilaallisen johdon vaikeudet, mutta se pelkäsi ylipäällikön julkisen nimittämisen saattavan johtaa ilmiäpöytäpuhkeamiseen, jota se kaikin keinoin koetti estää.

Neuvotteluissa ilmeni lisäksi, että kenraali Mannerheim täydellisesti ymmärsi poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteiden merkityksen menestykselliselle toiminnalle. Tästä syystä hän

¹ Tiedot näiden neuvottelujen päivämääristä ovat hyvin ristiriitaisia (vrt. Hannula: Mannerheim vapaussodan ylipäällikkönä, sivu 33, Suomen vapaussota vuosikerta 1937/6, Donner: Sotamarsalkka Mannerheim, sivu 116, Suomen vapaussota 1918 I/371—372, Räikkönen: Svinhufvud ja itsenäisyysenaatti, sivut 218—219 ja 504—506.) Koska kenraali Mannerheim todistettavasti oli jo tammikuun 8 p:nä neuvottelemassa senaatissa, tuntuvat päivämäärät 8. ja 10. oikeilta.

katsoi, ettei komiteamenetelmää käyttäen voida sodan valmisteluja suorittaa ja tahtoi ennen ylipäälliköksi suostumistaan poistaa ne mielipiteiden eroavaisuudet, jotka olisivat esteenä hankauksettomalle yhteistyölle. Vasta kun nämä edellytykset neuvotte-lujen avulla oli luotu, katsoi kenraali Mannerheim voivansa ottaa vastaan ylipäällikkyyden.

Tammikuun 16 p:n neuvotteluun katkesi poliittisen ja soti-laallisen johdon henkilökohtainen kosketus ennen sotatoimien alkamista sotilaallisen johdon matkustaessa tulevalle tukialueel-leen Pohjanmaalle. Vaikka sotilaallisen johdon toimesta mää-rättiinkin eversti R. Schauman yhdysupseeriksi sen ja poliittisen johdon välille, on tätä henkilökohtaisen yhteyden katkeamista yhteistyön kannalta pidettävä erittäin vakavana tapauksena.

Aiheeni jatkuvassa käsittelyssä katson myöskin tästä lähtien olevani pakotettu, täydellisemmän kuvan saamiseksi, käsittele-mään erikseen poliittisen ja sotilaallisen johdon toimenpiteitä sodan valmisteluissa.

2. Poliittisen johdon toimenpiteet sotaa varten.

Sisäpolitiikan alalla.

Uskoen yhä, että vallankumouksen puhkeaminen voitaisiin estää rauhallisin keinoin, kävi poliittinen johto jatkuvasti neuvot-teluja kapinallisten ja sosiaalidemokraattisen puolueen johtomiesten kanssa. Näin ollen, kun poliittinen johto sai tiedon Viipurin tapah-tumista, se lähetti edustajansa neuvottelemaan sikäläisen vaikean kriisin selvittämiseksi. Näistä neuvotteluista lähetettiin tammikuun 23 p:nä myös sotilaalliselle johdolle tieto, joka sai sen peruutta-maan tammikuun 24 p:nä alkaviksi ajatellut sotatoimet. Kuiten-kin oli poliittinen johto jo tällöin varustautunut aktiivisempiinkin toimenpiteisiin, sillä poliittisen johdon edustajalla oli mukanaan senaatin kirjelmä, jossa suojeluskunnat tunnustettiin maan lailli-seksi sotavoimaksi. Tätä kirjelmää ei neuvotteluissa kuitenkaan esitetty.

Joskaan näillä poliittisen johdon neuvotteluilla kapinallisten kanssa ei saavutettu mitään huomattavampia positiivisia tuloksia, ne kuitenkin olivat omiaan jonkin verran siirtämään vällan-

kumouksen puhkeamista, joka Viipurin tapausten yhteydessä jo näytti ilmeiseltä. Näin sai sotilaallinen johto kipeästi tarvitsemaansa aikaa sodan valmistelutöitä varten.

Poliittisen ja sotilaallisen johdon sodanaikaisten suhteiden kannalta on erittäin epäedullisena pidettävä ensiksi mainitun tammikuun 26 p:nä tekemää päätöstä Helsinkiin jäämisestä. Senaatin puheenjohtajan kannan voi kyllä täydellisesti ymmärtää, sillä hän tahtoi miehekkäästi seisoa paikallaan viimeiseen asti, mutta yleisen tilanteen kannalta olisi poliittisen johdon toimipaikan siirtäminen Vaasaan jo sen sotilaalliselle johdolle antaman moraalisen tuen takia ollut erittäin suotava. Ainakin olisi poliittisen johdon pitänyt laatia jonkinlainen työnjako eri paikoissa toimivien jäsentensä kesken. Näyttää siltä, ettei poliittinen johto vielä tällöinkään todella uskonut sodan puhkeamiseen, sillä pitihän Vaasaan matkustaneiden senaattorien palata takaisin kolmen vuorokauden kuluttua, ellei kapina sitä ennen puhkeaisi.

Tammikuun 25 p:nä lähetti poliittinen johto kaikille läänin maaherroille kirjelmän, jossa suojeluskunnat tunnustettiin maan lailliseksi sotavoimaksi. Ratkaisevan askelen otti poliittinen johto kuitenkin vasta tammikuun 27 p:nä, jolloin se päätti antaa julkisuuteen tiedon sotilaallisen johdon muodostamisesta ja suojeluskuntain laillistamisesta maan sotavoimaksi. Tieto annettiin julistuksena tammikuun 28 p:nä. Lisäksi antoi Suomen virkamiesliitto senaatin puheenjohtajan hyväksymän julistuksen, jossa se kielsi virkamiehiä tottelemasta vallananastajien käskyjä.

Vaikkei näillä julistuksilla, jotka annettiin juuri sodan puhkeamishetkellä, ollut ratkaisevaa merkitystä, ne kuitenkin jossain määrin häiritsivät ja lamauttivat kapinallisten toimintaa. Ne saivat myöskin kansan syvät rivit havaitsemaan vallankumouksen todellisen luonteen vähentäen kapinallisten kannatusta. Kapinallisten suunnitelmia sekoitti todennäköisesti erittäinkin se, etteivät rautatievirkamiehet yleensä liittyneet heihin. Täten sai sotilaallinen johdo näiden myöhäänkin annettujen julistusten ansiosta hiukkasen lisää aikaa, jota se tukialueensa laajentamiseen sodan alussa ehdottomasti tarvitsi.

Poliittisen johdon tammikuun 27 p:nä kenraali Mannerheimille antamalla kirjallisella ylipäällikön nimityksellä ei ollut mitään vaikutusta ylipäällikön asemaan, sillä hän oli jo aloittanut sota-

toimet ennen kuin yhteyksien katkeamisen takia Ruotsin kautta lähetetty sähkö saapui Vaasaan. Nimityksessään määrää poliittinen johto kenraali Mannerheimin »ylimmäksi päälliköksi järjestyksen ylläpitämistä varten Pohjois-Suomessa» antaen siis paljon rajoitetummat valtuudet kuin mitä hänen senaatin puheenjohtajan kanssa käymänsä neuvottelut edellyttivät. Tuntuu kuitenkin siltä, ettei poliittinen johto tällä kirjallisella nimityksellä tahtonut vähentää sotilaallisen johdon valtuuksia, sillä siihenhän ei ollut mitään syytä, vaan että nimityksien erilaisuus johtuu jännittyneen tilanteen aiheuttamista psykologisista tekijöistä.

Ulkopoliittikan alalla.

Poliittinen johto jatkoi edelleen ponnistelujaan venäläisen sotaväen poistamiseksi maasta. Tammikuun 18 p:nä se lähetti Venäjän komissaarihallitukselle kirjelmän, jossa vaadittiin evakuoinnin nopeata suorittamista. Tuen saamiseksi kääntyi se tammikuun 24 p:nä kaikkien niiden ulkovaltain hallitusten puoleen, jotka olivat tunnustaneet Suomen itsenäisyyden, ilmoittaen venäläisten suorittamista epäjärjestyksistä ja Venäjän hallituksen törkeästä loukkauksesta Suomea kohtaan. Viipurin tapahtumien jälkeen lähetti poliittinen johto Venäjän hallitukselle tammikuun 23 p:nä sähköen ja 25 p:nä uuden sähköen, joissa kummassakin vaadittiin evakuoinnin kiirehtimistä ja tuotiin julki Suomen hallituksen vastalause tapahtuneiden väkivallantöiden ja Suomen sisäisiin asioihin sekaantumisen johdosta.

Myöskin neuvottelutietä koetti poliittinen johto kiirehtiä venäläisen sotaväen evakuointia ja estää sen liittymistä kapinallisiin. Senaatin puheenjohtaja kävi henkilökohtaisesti neuvottelemassa tammikuun 24 p:nä matruusien sotilaskomitean kanssa Kretšetin laivalla jatkaen neuvotteluja seuraavana päivänä senaatissa. Poliittisen johdon edustajana matkusti ministeri Carl Enckell Pietariin, jossa tammikuun 26 p:nä neuvotteli sota-asiainkomissaari Podvoiskin kanssa. Näiden neuvottelujen tuloksena oli, että Podvoiski saman päivän iltana lähetti 42. armeijakunnan komitealle sähköen, joka sisälsi mm.: »Peruutan määräykseni N:o 11 tammikuun 24 p:ltä tätä vuotta valkokaartien aseista riisumisesta, edellyttäen, etteivät ne hyökkää joukko-osastojen tai yksityisten

sotilaiden kimppuun. Käsken noudattamaan puolueettomuutta Suomen sisäisissä taisteluissa. Valtion aseita ei saa luovuttaa kenellekään.» Kun poliittinen johto tammikuun 27 p:nä kuuli, että venäläiset Viipurissa olivat sittenkin liittymässä kapinallisiin, antoi se 42. armeijakunnan komentajalle yllä mainittuun sotakomissaari Podvoiskin sähköeseen viitaten puhelimitse uhka-vaatimuksen.

On tunnustettava, että poliittinen johto teki parhaansa saadakseen maan tyhjennetyksi venäläisestä sotaväestä. Tuntuu myöskin todennäköiseltä, että poliittisen johdon toimenpiteet, elleivät kokonaan lamauttaneet, ainäkin pahasti häiritsivät venäläisten toimintaa ja hidastivat heidän liittymistään vallankumouksellisiin. Tilanteen kehityksestä Suomessa olivat venäläiset saaneet verraten nopeasti tiedon, sillä jo tammikuun 22 p:nä lähetti 42. armeijakunnan komentaja Oulussa, Kokkolassa ja Vaasassa olevien rykmenttien komentajille sähköen, jossa määrättiin joukkojen taistelukuntoon saattamisesta ym. varotoimenpiteistä. Osaksi luonnollisesti venäläisten joukkojen demoralisoitunut tila, mutta varmasti myös osaksi edellä mainitut poliittisen johdon toimenpiteet aiheuttivat sen, että valkoisten joukkojen alkusotatoimet venäläisten aseistariisumiseksi onnistuivat niin yllättävän hyvin. Tammikuun 30 p:nä kaapattu sähkö todistaakin, että vasta silloin 42. armeijakunnan puheenjohtaja antoi käskyn punaisen kaartin auttamisesta ja toiminnasta suojeluskuntia vastaan.

3. Sotilaallisen ja poliittisen johdon yhteistoiminta sodan valmisteluissa.

Armeijan muodostaminen.

Saavuttuaan Vaasaan sotilaallinen johto aloitti heti valmistelut käyttökelpoisen sodankäyntivälineen muodostamiseksi. Sotilaallisen johdon jatkuvaa halua yhteyden säilyttämiseksi poliittiseen johtoon todistaa sen tammikuun 24 p:nä poliittiselle johdolle lähettämä suunnitelma armeijan muodostamiseksi. Vaikkakaan tällä suunnitelmalla, joka saapui poliittiselle johdolle yhteyksien katkeamisen vuoksi vasta vapaussodan jälkeen, ei ollut mitään käytännöllistä arvoa poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteisiin

vapaussodan valmistelutyössä, kuvaa se sattuvasti poliittisen ja sotilaallisen johdon erilaista ajattelutapaa tilanteesta. Poliittisen johdon mielipiteenähän vielä tällöin yleensä oli, että vaikea sisäpoliittinen tila voitaisiin neuvottelujen avulla ratkaista; sotilaallisen johdon mielipiteen mukaan tämä taas voitaisiin suorittaa vain aseellisiin joukkoihin nojautuen, kuten ilmenee suunnitelman seuraavista sanoista: »sillä näistä joukoista riippuu maan hyvinvointi. Tällä hetkellä tulisivat ne lopettamaan tai vähentämään syytä siihen anarkiaan, joka maassa nyt vallitsee.» Vakinaisen kaaderin pienuus, yhteensä ainoastaan 9 000 miestä, osoittaa myöskin, että sotilaallinen johto on tätä kaaderia suunnitellessaan täydellisesti tajunnut maan vaikean rahataloudellisen tilan ja sen aiheuttamat rajoitukset. Suunnitelmasta ilmenee lisäksi se merkitys, jonka sotilaallinen johto antoi jääkäripataljoonan nopealle kotimaahan kutsumiselle sekä venäläisten joukkojen evakuoimiselle maasta.

Sotilaallinen johto oli myöskin jatkuvasti puhelinneuvotteluissa poliittisen johdon kanssa. Etupäässä koskivat nämä neuvottelut rahavarojen varaamista sotilaallisen johdon tarpeisiin, minkä poliittinen johto täydellisesti oli laiminlyönyt. Ainoastaan näiden puhelinkeskustelujen avulla sai sotilaallinen johto tietoja poliittisen johdon toimenpiteistä ja tilanteesta Etelä-Suomessa.

Sotilaallisen johdon pyrinnot armeijan muodostamiseksi yhteistoiminnassa poliittisen johdon kanssa eivät johtaneet toivottuihin tuloksiin. Rajoitettu aika, mutta myöskin poliittisen johdon omaksuma kuva tilanteesta aiheutti sen, ettei sotilaallinen johto saanut tältä sitä moraalista ja aineellista tukea, joka tässä työssä sotilaalliselle johdolle olisi ollut ehdottomasti tarpeen. Vasta tammikuun 25—27 p:nä avautuivat poliittisen johdon silmät todella näkemään tilanteen oikeassa valossa, mutta silloin ei ollut enää aikaa eikä mahdollisuuksia korvata tehtyjä laiminlyöntejä.

Sotatoimien aloittaminen.

Tammikuun 21 p:nä saapui Seinäjoelle etelästä kaksi venäläistä sotilasjunaa, joiden saapumista yrityksistä huolimatta ei onnistuttu estämään. Tämä antoi sysäyksen aktiiviseen toimintaan Seinäjoella ja Lapualla olevien venäläisten aseista-

riisumiseksi, jonka piti tapahtua tammikuun 24 p:n aamuna. Ei ole voitu selvittää, kuka on antanut käskyn tähän yritykseen ryhtymisestä. Poliittisen johdon ja kapinallisten neuvottelut Viipurissa aiheuttivat kuitenkin sen, että sotilaallinen johto jyrkästi kielsi yrityksen.

Tammikuun 24 p:nä sattuneet yhteentörmäykset Vaasassa pakottivat sotilaallisen johdon sittenkin antamaan osittaisen liikekannallepanokäskyn Vaasan piirin suojeluskunnille, jotta Vaasa tulevan tukialueen keskeisimpänä paikkana varmasti voitaisiin saada omien joukkojen haltuun.

Tammikuun 25 p:nä tiedoitti poliittinen johto, että venäläisen sotaväen aluekomitea oli selittänyt venäläisten pitävän velvollisuutenaan kaikin keinoin tukea Suomessa alkanutta vallankumousta ja ilmoitti lisäksi ettei sillä ollut mitään mahdollisuuksia estää venäläisten sotilaskuljetuksia Pohjanmaalle. Nämä tiedot asettivat sotilaallisen johdon erittäin vaikeaan tilanteeseen: oliko jäätävä odottamaan senkin uhalla, että tukialueelle Etelä-Pohjanmaalle saattoi aivan lähipäivinä saapua uusia vihollisvoimia, siis vaara, että aloite siirtyisi viholliselle, vai oliko poliittisen johdon kanssa neuvottelematta ja näin ilman sen suostumusta vielä puutteellisesti organisoiduilla ja aseistetuilla joukoilla heti aloitettava sotatoimet? Sotilaallinen johto teki tällöin suuren johtajapäätöksen itsenäisesti päättäessään viipymättä aloittaa sotatoimet. Tehdessään tämän päätöksen sotilaallinen johto otti vastuun sodan aloittamisesta omille hartioilleen siitä huolimatta, että se näin huomattavasti ylitti poliittisen johdon sille antamat valtuudet.

Tammikuun 27 p:nä sai sotilaallinen johto tiedon poliittisen johdon ja sotakomissaari Podvoiskin neuvottelujen tuloksista, joiden mukaan venäläiset tulisivatkin noudattamaan ehdotonta puolueettomuutta (vrt. siv. 20). Tuntien poliittisen johdon sotaa vastustavan kannan sotilaallinen johto sai tästä sen käsityksen, että poliittinen johto tahtoi vielä lykätä sodan alkamista ja neuvottelujen avulla päästä joko rauhalliseen ratkaisuun tai voittaa ainakin aikaa. Tilanne ei sotilaallisen johdon mielestä sotilaalliselta kannalta arvioiden kuitenkaan enää sallinut sotatoimien aloittamisen lykkäystä (Karjalan tapahtumat) ja se päätti kaikesta huolimatta pysyä päätöksessään.

Riittävien yhteyksien puuttuminen erillään olleiden poliittisen

ja sotilaallisen johdon välillä muodosti sen perussyyn, joka asetti sotilaallisen johdon niin peräti vaikeaan asemaan, kun se teki päätöksen sotatoimien aloittamisesta, sillä toiminnoille ei täten voitu luoda sitä yhtenäisyyttä, joka poliittisen ja sotilaallisen johdon toiminnoissa tällaisen kysymyksen ratkaisemiseksi ehdottomasti on tarpeen. Syy siihen, että tilanne muodostui näin epänormaaliksi, on löydettävissä niistä erikoisista olosuhteista ja erinomaisten vaikeasta sisäpoliittisesta tilanteesta, joiden vallitessa poliittinen ja sotilaallinen johto toimivat. Sotilaallista johtoa ei voida syyttää liiallisesta itsenäisyydestä, sillä se koetti olosuhteiden mukaan toimia yhteisymmärryksessä poliittisen johdon kanssa. Poliittisen johdon toimenpiteiden tähden se tammikuun 23 p:nä kielsi sotatoimien aloittamisen, ja se osoittaa erittäin selvästi sotilaallisen johdon joustavuutta yhteistoiminnan säilyttämiseksi. Tammikuun 27 p:nä joutui sotilaallinen johto uudelleen ratkaisemaan, onko sotilaalliset edut asetettava poliittisen johdon suunnitelmien edelle. Koska nyt kuitenkin ilmeisesti sotilaalliset edut, aloitteen saaminen omiin käsiin, mistä koko sodan ratkaisu suuresti tulisi riippumaan, oli sotilaallisen johdon mielestä ehdottomasti asetettava etusijalle, se ei enää katsonut voivansa päätöksestään luopua. Nyt jälkeinpäin voidaankin vasta todeta, kuinka oikeaan osunut ja tilannetta täydellisesti vastaava tämä sotilaallisen johdon itsenäinen päätös todella oli.

IV. Poliittisen ja sotilaallisen johdon väliset suhteet sodan aikana.

I. Sotilaallisen johdon asema.

Sisäpoliittisessa mielessä.

Sotilaallinen johto oli oma-aloitteisesti, ilman poliittisen johdon valtuuksia, aloittanut sotatoimet. Kun yhteys poliittiseen johtoon samalla oli katkennut, on ylipäällikön asema verrattavissa sotilasdiktaattorin asemaan. Hänen asemaansa vaikeutti se, että hän oli yleensä tuntematon sekä ettei hänellä ollut poliittisen johdon

antamia julkisia valtuuksia, sillä poliittisen johdon toimenpiteet tässä suhteessa tapahtuivat niin myöhään, ettei niitä ennätetty saattaa edes kaikkien viranomaisten tietoon (vrt. siv. 19).

Poliittisen johdon jäsenten saavuttua Vaasaan pysytettiin ylipäällikön asema ennallaan, sillä poliittisen johdon helmikuun 1 p:nä antamassa julistuksessa sanotaan mm.: »Suomen kaikkien puolustusvoimien korkeimman päällikkyuden on Senaatti, vielä Helsingissä ollessaan, uskonut kenraali Gustaf Mannerheimille. Hänen käskyjään ja määräyksiään on kaikkien viranomaisten ja kansalaisten ehdottomasti ja viipymättä noudatettava niin kauan kuin sotilaallista toimintaa jatkuu.» Tällä julistuksella poliittinen johto siis julkisesti laillisti tämän ylipäällikön aseman sodan ajaksi.

Helmikuun 17 p:nä pidetyssä poliittisen ja sotilaallisen johdon neuvottelussa käsiteltiin kysymystä vallanjaosta poliittisen ja sotilaallisen johdon kesken. Tällöin tehtiin päätös, että sotilaallinen johto hoitaisi ainoastaan sotilaalliset samoin kuin sotilasluonteiset ulkopoliittiset kysymykset muiden asioiden jäädessä poliittisen johdon huoleksi.

Tässä neuvottelussa poliittinen johto siis peruutti osan julistuksessaan helmikuun 1 p:nä ylipäällikölle antamistaan valtuuksista muodostamalla poliittisen ja sotilaallisen johdon välille suunnilleen yleisten periaatteiden mukaiset suhteet. Neuvottelulla ei kuitenkaan onnistuttu luomaan mitään selviä rajoja poliittisen ja sotilaallisen johdon toimintapiireille, vaan ne pysyivät epäselvinä koko sodan ajan. Tuntuu miltei siltä, ettei poliittinen johto todella tahtonutkaan rajoittaa sotilaallisen johdon valtaa, sillä sen havaitaan tämän jälkeenkin jatkuvasti kääntyvän sotilaallisen johdon puoleen tuen ja neuvojen saamiseksi puhtaasti sille itselleen kuuluvissa asioissa. Tämä johtunee siitä, että poliittisen johdon toiminta tässä kaikille sen jäsenille oudossa tilanteessa, ja lisäksi vajalukuisena, oli äärimmäisen vaikea, josta syystä on ymmärrettävää, että se etsi tukea sotilaallisesta johdosta, johon se rajattomasti luotti.

Ulkopoliittisessa mielessä.

Tammikuun 27 p:nä lähetti ylipäällikkö maaherra T. A. Heikelin neuvottelemaan Ruotsin hallituksen kanssa aseiden ostamisesta ja vapaaehtoisten saamisesta valkoisen armeijan käytettä-

väksi. Maaherra Heikelin tammikuun 30 ja 31 p:nä käymät neuvottelut ministeri Hellnerin ja helmikuun 1 p:nä Ruotsin kuninkaan kanssa osoittavat selvästi sotilaallisen johdon täysin itsenäistä toimintaa myös ulkopoliittisessa mielessä.

Ahvenanmaan kriisin alkuaikoina ylipäällikkö hoiti itsenäisesti myös tästä syntyneet ulkopoliittiset kysymykset. Tätä todistaa parhaiten ylipäällikön ministeri Gripenbergille helmikuun 19 p:nä lähettämät sähköet, joissa hän, pitäen ruotsalaisten menettelyä epäystävällisenä tekona Suomea kohtaan, kehoittaa ministeri Gripenbergiä esittämään vastalauseen Ruotsin hallitukselle, ellei asioita muuten saataisi korjatuiksi. Että ylipäällikkö näitä sähköetä lähettäessään oli ollut neuvotteluissa poliittisen johdon kanssa, se ilmenee poliittisen johdon helmikuun 21 p:nä lähettämästä sähköetä, jossa se esittää täydellisesti hyväksyvänsä ylipäällikön toimenpiteet.

Uudenkaupungin suojeluskunnan poistuttua Ahvenanmaalta ja poliittisen johdon helmikuun 27 p:nä nimitettyä majuri Sixtus Hjelmmanin Suomen sotilasiamieheksi Ruotsiin, jäi maan Ruotsiin suuntautuvan ulkopoliittikan hoitaminen virallisesti poliittisen johdon huoleksi. Kuitenkin voidaan siinä havaita edelleenkin sotilaallisen johdon vaikutus, kuten myöhemmin tulen esittämään.

Päämajan uudelleenjärjestelyssä perustettiin sen yhteyteen M. Gripenbergin johtama »ylipäällikön esikunnan valtiollinen osasto», jollaista sotilasorganisaatio yleensä ei tunne. Sota-arkistossa olevat sähköet ja asiakirjat todistavat, että tämä osasto oli kiinteässä yhteydessä Suomen Tukholman lähetystöön ja Ahvenanmaan sotilaskuvernööriin. Joskin ylipäällikkö tämän osaston välityksellä sai ensikäden tietoja Ruotsia koskevista ulkopoliittisista kysymyksistä, tuntuu osaston nimi liian juhlalliselta ja voidaan siitä helposti saada väärä käsitys osaston toiminnasta, sillä M. Gripenberg toimi ainoastaan ikäänkuin ylipäällikön yksityissihteerinä, ja hänen tehtävänä oli tietojen antaminen ulkomaalaisille sanomalehtimiehille ym. ulkomaalaisia koskevat asiat sekä tietojen hankkiminen ylipäällikölle Ahvenanmaan kysymyksen yhteydessä olevista asioista.

Sotilaallisen johdon Saksaan suuntautunut ulkopoliittikka käsitti ainoastaan toimenpiteet aseiden saamiseksi ja jääkäripataljoonan

kotimaahan palauttamiseksi. Maan muu Saksaan suuntautunut ulkopoliittikka jäi, myöhemmin apuretতিকuntaa koskevia asioita lukuun ottamatta, poliittisen johdon huoleksi.

2. Yhteistoiminta sodan aikana.

Sotatilan julistaminen.

Heti poliittisen johdon edustajien saavuttua Vaasaan syntyi heidän ja sotilaallisen johdon välillä erimielisyyttä sotatilan julistamisesta. Vedoten kansainvälisiin sodankäyntitapoihin vaati sotilaallinen johto koko maan julistamista sotatilaan, koska koko maa oli muodostunut sotanäyttämöksi, sillä rintaman selkäpuolelle jääneiden kapinallisjoukkojen kukistaminen vaati sota-toimia myöskin täällä. Tähän sotilaallisen johdon vaatimukseen ei poliittinen johto kuitenkaan katsonut voivansa suostua perustellen kantaansa sillä, että sotatila ei lain mukaan voitu virallisesti julistaa, koska sotaakaan ei ollut virallisesti julistettu. Virallista sodanjulistusta piti poliittinen johto taas liian vaarallisena, sillä sitä ei lain mukaan voitu julistaa sisällissodassa, vaan olisi se näin ollen täytynt julistaa Venäjää vastaan. Koska kuitenkin Venäjä Suomen itsenäisyyden tunnustettuaan oli velvollinen viemään sotavoimansa ilman muuta pois Suomesta, katsoi poliittinen johto virallisen sodanjulistuksen vain kärjistävän Suomen ja Venäjän välejä ja vaikuttavan ulkopoliittisessa mielessä epäedullisesti myös ententemaihin.

Kuitenkin sanotaan poliittisen johdon helmikuun 1 p:nä antamassa julistuksessa mm.: »Jokainen yritys aseina vastustaa järjestyksen palauttamista varten hallituksen alaisina toimivia suojeluskuntia ja puolustuslaitokseen kuuluvia henkilöitä katsotaan maanpetokseksi ja kukistetaan maan puolustuslaitosta vastaan sota-aikana tehtynä rikoksena.» Myöskin helmikuun 18 p:nä annetussa kutsuntajulistuksessa puhutaan »vapaussodan» ajasta.

Näiden julistusten mukaan maan siis katsottiin olevan sotatila, vaikkei sitä virallisesti katsottu voitavankaan julistaa. Vasta sodan jälkeen todettiin kahdessakin eri asetuksessa, milloin sotatila oli alkanut.

Syy tähän poliittisen johdon tekemän päätöksen ja sen anta-

mien julistusten ristiriitaisuuteen on se, että poliittinen johto tahallisesti täten tahtoi kiertää sodan virallisen julistamisen Venäjää vastaan. Huvittavana seikkana mainittakoon lisäksi, että vielä Tarton rauhanneuvotteluissa aiheutti kysymys sodan julistamisesta ristiriidan suomalaisten ja venäläisten neuvottelijain kesken siitä, voidaanko rauhaakaan virallisesti tehdä, kun sotaakaan ei ollut virallisesti julistettu.

Poliittisen johdon menettely voitaneen katsoa oikeutetuksi ja tätä taustaa vasten on sen asenne ymmärrettävissä. Erikoiset olosuhteet huomioon ottaen olisi tämä kysymys kuitenkin ehkä asetustietä ollut ratkaistavissa, sillä kysymyksen avoimeksi jättämisestä oli seurauksena paitsi sotilaallisen johdon toiminnan vaikeutumista vielä erittäin kohtalokas merkitys sotavankikysymyksen ratkaisemiselle, kuten myöhemmin tulen esittämään.

Armeijan muodostaminen.

Valkoisen armeijan perustan muodostivat vapaaehtoiset sk-joukot, jotka poliittinen johto julistuksillaan oli tunnustanut maan sotavoimaksi. Sodan alussa oli sotilaallinen johto yleensä sitä mieltä, että tuleva armeija voitaisiin kokonaan rakentaa vapaaehtoisuuden pohjalle, sehän tuntui tämänluonteista sotaa ja kansannousua silmällä pitäen luonnollisimmalta, erittäinkin kun tarjokkaita näytti olevan riittämiin. Toiselta puolen ei kuitenkaan voitu höllentää niitä vaatimuksia, mitä todellinen, kiinteä sotilaallinen järjestys asettaa hyökkäyskykyiselle, ehdottomaan sotilaalliseen kuriin sidotulle armeijalle pitempiaikaista sotaa silmällä pitäen. Tämän takia olikin sotilaallinen johto poliittisen johdon myötävaikutuksella heti Pohjanmaan puhdistuksen jälkeen ryhtynyt toimenpiteisiin värväyksen avulla rekrytoitujen joukko-osastojen muodostamiseksi sk.joukkojen rinnalle armeijan ydinjoukoksi, joita käytettäisiin siellä, missä kipeimmin tarvittaisiin hyvin järjestettyjä ja yhtenäisesti harjoitettuja joukkoja.

Vapaaehtoisuuden pohjalla alulle pannun valkoisen armeijan luonteelle oli värväys vapaaehtoisuuden rinnalla kuitenkin vierasta, koska katsottiin aatteen tämän tähden joutuvan aineellisten vaikutteiden vaarantamaksi. Varsinkin Karjalassa ja Savossa värväys näistä syistä epäonnistui miltei täydelleen.

Sotilaallisen johdon täytyikin tunnustaa epäonnistuneensa, sillä maaliskuun puoliväliin mennessä oli suunnitelluista 20 pataljoonasta, rv.rykmentistä ja tykistöosastoista saatu muodostetuksi vain 6 pataljoonaa, 5 eskadroonaa ja 6 patteria.

Kun sotilaallinen johto havaitsi, että hyökkäyskykyisen välineen luominen värväyksen avulla johtaisi umpikujaan, se teki poliittiselle johdolle esityksen yleisen asevelvollisuuden toimeenpanemisesta. Helmikuun 11—12 p:nä käydyissä neuvotteluissa poliittinen johto alussa vastusti esitystä, koska se ei olisi tahtonut ryhtyä soveltamaan lakia, jota venäläiset aikaisemmin pakkokeinoin olivat pyrkinet soveltamaan. Poliittinen johto taipui kuitenkin sotilaallisen johdon tahtoon antaen helmikuun 18 p:nä julistuksen, jossa vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin nojautuen kutsuttiin ikävuosien 21—40 välillä olevat ikäluokat aseisiin »siksi ajaksi kuin vapaustaistelu tulee kestäämään».

On tunnustettava, että poliittinen johto yleensä joustavasti mukautui sotilaallisen johdon esityksiin armeijan muodostamiseksi. Sotilaallisen johdon taitavuuden ansiosta taas nämä eri tavoin rekrytoidut joukot pystyttiin kytkemään kokonaisuudeksi, käyttökelpoiseksi välineeksi, jossa tarvittavan voimanlähteen takaaajana oli yleinen asevelvollisuus. Jääkäreiden pääosan saapuminen, jota sotilaallinen johto jo yleistä asevelvollisuutta ehdottaessaan oli suunnitellut tämän asevelvollisen armeijan johtajatehtäviin, taas teki mahdolliseksi välineen nopean kouluttamisen. Näistä seikoista johtuen onnistui sotilaallisen johdon, ilman aikaisemmin suoritettuja laajempia valmisteluja, nopeasti luoda ratkaisutaisteluihin todella pystyvä väline.

Ylipäällikön neuvottelukunta.

Poliittisen johdon vaatimuksesta perustettiin päämajan yhteyteen ns. ylipäällikön neuvottelukunta, jotta saataisiin, kuten perustamiskokouksen pöytäkirjassa mainitaan, »läheisempi luottamus syntymään toiselta puolen Suomen vapauden puolesta taistelemaan nousseiden suojeluskuntajoukkojen, toiselta puolen pääesikunnan ja päällystön välille.» Sotilaallinen johto oli alun perin tällaisen neuvottelukunnan perustamista vastaan, sillä se pelkäsi, eikä suotta, että neuvottelukunta siitä huolimatta, että

siihen kuului taatusti isänmaallisia ja joustavia jäseniä, ei malttaisi olla puuttumatta sotilaallisiin kysymyksiin siten häiriten sotilaallisen johdon toimintaa. Estääkseen ristiriidan syntyminen poliittisen ja sotilaallisen johdon välille ylipäällikkö suostui lopulta neuvottelukunnan perustamiseen sillä ehdolla, että hän itse saisi nimittää sen jäsenet.

Jo perustamiskokouksessaan neuvottelukunta ryhtyi käsittelemään puhtaasti sotilaallisia asioita, nim. lomien järjestämistä Vilppulan rintamalla oleville suojeluskuntalaisille. Kun otetaan huomioon, että tämä tapahtui helmikuun 16 p:nä, jolloin Vilppulan hallussapito oli koko sodankäynnille mitä tärkein edellytys, jonka takia kaikki voimat oli jännitettävä äärimmilleen, on tällaista ajatustakin pidettävä erittäin harkitsemattomana.

Samanlaista puuttumista sotilaalliselle johdolle kuuluviin asioihin osoittavat neuvottelukunnan kokouksien pöytäkirjat tuon tuostakin. Erittäinkin kirjelmä maaliskuun 11 p:nä, jossa sotilaallista johtoa vaaditaan palauttamaan Vöyrin kurssilaiset harjoittajiksi kotiseuduilleen ja jossa samalla ilmoitetaan, ettei neuvottelukunta muuten voi rauhoittaa maakunnissa vallitsevaa mielialaa, on sotilaalliselle johdolle juuri ennen ratkaisevia taisteluja varmasti ollut epämieluisin. Kirjelmässä oleva sotilaallisen johdon merkintä: »Tarvitaan Tampereella» osoittaa sen suunnitelmaa Vöyrin kurssilaisten käyttämiseksi, jota tämäkään kirjelmä ei voinut horjuttaa.

Neuvottelukunnan toimintakertomuksesta ilmenee, että se suoritti joukon positiivisiakin tehtäviä, joista tärkeimpänä pidän ehdotusta valan kaavaksi vapaaehtoisia varten ja armeijan sanomalehden perustamista. Lisäksi se antoi ylipäällikölle ehdotuksia ja lausuntoja toisarvoisista kysymyksistä, siten osaltaan helpottaen sotilaallisen johdon työtaakkaa. Myöskin kuria koetti neuvottelukunta ylipäällikön vaatimuksesta parantaa sk.joukkojen keskuudessa.

Neuvottelukunnan pöytäkirja maaliskuun 6 p:ltä osoittaa, että se käsittelee myös kielikysymyksestä aiheutuneita ristiriitoja. Juuri tällaisten kysymysten käsitteleminen ja välittäminen olisi ollut yksi neuvottelukunnan päätehtäviä mielialan rauhoittamiseksi ja luottamuksellisen yhteistoiminnan luomiseksi. Sen, ainakin tässä kokouksessa tekemä päätös, ei kuitenkaan vastannut tilannetta eikä näin ollen voinut huomattavammin vaikuttaa epäkohtien korjaantumiseen.

Ei voida epäillä, etteikö poliittisen johdon perusajatus olisi ollut hyvä, sillä sille oli sodan alusta lähtien saapunut valituksia »päämajan ryssäläisyydestä» ja »ruotsalaisten suosimisesta», mutta tämän asian korjaamiseksi valittuja keinoja ei voitane hyväksyä. On ilmeistä, että aivan erikoiset olosuhteet ehkä vaativat jonkinlaisen »välinitelven» muodostamista ylipäällikön ja sk.joukkojen välille, mutta toisaalta oli ilmeistä, että tällaisesta neuvottelukunnasta voisi helposti kehittyä jonkinlainen »neuvosto», johon kaikille olisi oikeus kannella myös henkilökohtaisesti epämiellyttävistä tapauksista. Samalla kun on todettava, että ylipäällikön joustavuus ja neuvottelukunnan jäsenten osoittama pyrkimys hyvään yhteistoimintaan sotilaallisen johdon kanssa tällä kertaa pelastivat pahemmista ristiriidoista, on myöskin todettava, että neuvottelukunnan perustaminen erinomaisen hyvin valaisee vapaussotaa »diletanttien sotana».

Kysymys jääkäreiden käytöstä.

Jääkäreiden pääjoukon saavuttua helmikuun 25 p:nä Vaasaan syntyi heidän ja sotilaallisen johdon välille vakava ristiriita. Sotilaallisen johdon suunnitelman mukaan tuli juuri näiden jääkäreiden pääosan muodostaa päällystö yleisen asevelvollisuuden pohjalla luotavalle armeijalle. Tämän mukaisesti suunnitteli ylipäällikkö myöskin jääkäreiden ylentämistä heidän saavuttuaan Vaasaan.

Jääkärit olivat taas puolestaan yhdessä eversti Ausfeldin ja everstiluutnantti Wilhelm Thesleffin kanssa jo kesästä 1917 lähtien laatineet suunnitelman jääkäreiden pääosan käytöstä. Tarkoituksena oli erillisen jääkäriprikaatin tai -divisioonan muodostaminen, joka käsittäisi kaksi jv.rykmenttiä, tykistöä sekä erikoisjoukkoja, yhteiseltä vahvuudeltaan 10—12,000 miestä. Korkeimmat päällystöpaikat suunniteltiin täytettäväksi saksalaisilla upseereilla, muut upseeri- ja aliupseeripaikat jääkäreillä sekä miehistö parhaimmista sk.joukoista. Täten oli tarkoituksena luoda vahva syöksyjoukko, joka tärkeimmissä kohdissa murtaisi vihollisen vastarinnan. Tämän suunnitelman perusteella, joka jo oli kiteytynyt niin pitkälle, että jokaisella jääkärillä oli oma virka-asema, suoritti everstiluutnantti Thesleff Libaussa jääkäreiden ylentä-

misen. Kun lisäksi otetaan huomioon, että jääkärit olivat n. 3 vuotta olleet Saksassa, eivätkä näin ollen juuri lainkaan tunteet tilannetta kotimaassa, puhumattakaan sotilaallisesta johdosta ja sen suunnitelmista, on heidän menettelynsä täydellisesti ymmärrettävissä.

Sotilaallisen johdon jyrkkä asenne on myöskin täydellisesti ymmärrettävissä, sillä olihan kysymyksessä valkoisen armeijan päällystön valtaosa, johon koko armeijan muodostamissuunnitelma perustui.

Erikoista ihmettelyä herättää everstiluutnantti Thesleffin menettely hänen jääkäreitä ylentäessään, jolloin hän poliittisen johdon hänelle antamiin valtuuksiin nojautuen otti itselleen ylipäällikölle kuuluvan vallan. Hänen helmikuun 12 p:nä julkaisemansa päiväkäskyn 1. kohdassa kylläkin sanotaan: »Suomen hallituksen minulle antaman valtakirjan nojalla, sekä nyttemmin hajoitettuna 27. jääkäripataljoonan jäsenten kanssa tehdyn sopimuksen mukaan, astuu mainittu pataljoona suomalaisen valtiopalvelukseen, jolloin t u l e n e h d o t t a m a n korotettavaksi seuraavat henkilöt», mikä täten ilmaisee, että kysymyksessä on ylennysehdotus. Koska kuitenkin jääkäreiden allekirjoittamassa sitoumuksessa mainitaan a l l e k i r j o i t t a n e e n t u l e v a s o t i l a s a r v o vieläpä palkkakin, saa tästä selvästi sen käsityksen, että ylennys tämän sitoumuksen allekirjoittamisen jälkeen oli tapahtunut. Poliittisen ja sotilaallisen johdon mielestä ei everstiluutnantti Thesleffillä ollut oikeutta jääkäreiden ylentämiseen, mutta nämä johtoelimet eivät kuitenkaan enää katsoneet voivansa puuttua ylennyskysymykseen, sillä Vaasaan saapuessaan jääkärit olivat jo omaksuneet tekemänsä sitoumuksen mukaiset sotilasarvot.

Everstiluutnantti Thesleffin päiväkäskyn ja jääkäreiden allekirjoittaman sitoumuksen välillä on ilmeinen ristiriita. Katson kuitenkin allekirjoitetun sitoumuksen, jonka everstiluutnantti Thesleff Suomen hallituksen hänelle antamaan valtakirjaan vedoten on hyväksynyt, päteväksi ja näin jääkäreiden ylennyksen todella tapahtuneen jo sopimuksen allekirjoittamisen yhteydessä. Valtuuksia jääkäreiden ylentämiseen en katso everstiluutnantti Thesleffillä olleen, sillä poliittisen johdon hänelle antamat valtuudet käsittivät ainoastaan toimenpiteet jääkäreiden kotimaahan saattamiseksi, aseiden hankkimiseksi sekä sopimusten teon saksala-

laisten sotilashenkilöiden kanssa näiden astumisesta Suomen valtion palvelukseen. Everstiluutnantti Thesleffin omavaltainen menettely kärjisti siis yhä sotilaallisen johdon ja jääkäreiden välistä ristiriitaa.

Poliittinen johto joutui vaikeaan asemaan koettaessaan sovittaa sotilaallisen johdon ja jääkäreiden välistä ristiriitaa. Maaliskuun 2 p:nä kriisi kehittyi huippuunsa jääkäreiden ilmoittaessa poliittisen johdon edustajalle: »Ellei kenraali Mannerheim suostu jääkäreiden toivomukseen, katsoo pataljoona olevansa pakotettu seuraavana aamuna marssimaan suljettuna joukkona lähimmälle rintamalle ja siellä ottamaan sodankäynnin omiin käsiinsä.» Saatuaan kuulla tämän jääkäreiden uhkauksen ylipäällikkö pyysi eroa toimestaan. Hänen käsitystään asian tärkeydestä kuvaa selvästi seuraava lainaus: »On muitakin, jotka voivat johtaa sodan onnelliseen päätökseen, mutta ilman jääkäreitä sitä ei voi tehdä kukaan. Te voitte saada toisen ylipäällikön, mutta te ette voi hyökkäysjoukkona lähettää rintamalle yli tuhatta miestä koulutettua päällystä, kieleltään ja sydämeltyään suomalaista, jotka nyt ovat saapuneet tänne. Teillä ei ole oikeutta uhrata kevytmielisesti näitä miehiä.»

Poliittisen johdon ehdotettua, että ylipäällikkö kutsuisi jääkäreiden edustajat neuvottelemaan asiasta, hän lopulta suostuikin tähän epätavalliseen menettelyyn. Maaliskuun 3 p:nä ylipäällikön ja jääkäreiden lähetystön kesken käydyssä neuvottelussa ristiriita saatiinkin selvitettyksi mitättömin molemminpuolisin myönnytyksin, miltei sotilaallisen johdon suunnitelman mukaisesti. Jääkäreiden esitykseen, että he saisivat toimia samalla rintamalla välttyäkseen olemasta Venäjällä palvelleiden upseerien alaisina, ei ylipäällikkö kuitenkaan katsonut voivansa suostua.

Ristiriidan onnelliseen ratkaisuun ei mielestäni vaikuttanut niin suurella määrin poliittisen johdon välitystyö kuin ylipäällikön kaukonäköisyys ja tahdikkuus. Kysymyksessähän oli kurikysymyksen lisäksi koko tulevan ratkaisuoperaation onnistumiselle välttämättömän välineen luominen, ja siksi ylipäällikkö mieluummin katsoi voivansa luopua toimestaan kuin suunnitelmastaan. Todennäköisesti juuri tämä oli myös se perussy, jonka tähden hän auktoriteettinsa menetyksen uhallakin ryhtyi niin pitkälle meneviin toimenpiteisiin kuin neuvotteluihin alaistensa kanssa.

Ylipäällikön diplomaattista kaukonäköisyyttä asian selvittämissä kuvaa lisäksi se että hän nimitti adjutantikseen jääkäriupseerin, näin poistaakseen jääkäreiden nurjamielisyyden ja epäluulot itseään kohtaan. Näin saatiinkin jääkäreiden ennakkoluulot ylipäällikön toimintaa kohtaan verraten nopeasti hälvenemään, joskaan muutamat yksilöt eivät koskaan voineet todella taipua ylipäällikön tahtoon. Katson myös poliittisen johdon mahdollisuuksiensa mukaan tukeneen sotilaallista johtoa, vaikkei se asian arkuuden vuoksi jyrkästi asettunut kummallekään puolelle, vaan pyrki ristiriidan ratkaisuun rauhallisin keinoin.

Saksalaisen sotilasavun synnyttämä ristiriita.

Jääkäreiden käytön aiheuttaman ristiriidan ollessa vielä ratkaisematta syntyi poliittisen ja sotilaallisen johdon välille vielä vaikeampi ristiriita, jonka johdosta poliittisen ja sotilaallisen johdon välit uhkasivat kokonaan katketa. Maaliskuun 2 p:nä saivat nimittäin Vaasassa toimineet poliittisen johdon jäsenet sen yllättävän tiedon, että Saksan hallitus oli suostunut Suomen hallituksen avunpyyntöön sotilasavun lähettamisestä Suomeen. Tämä tieto asetti sekä poliittisen sekä sotilaallisen johdon erittäin vaikeaan tilanteeseen, sillä olihan ylipäällikkö toimensa vastaanottamisensa yhteydessä juuri esittänyt sen henkilökohtaisen vakaumuksen, että vapaussota voitaisiin käydä omin voimin ilman vierasta apua. Tämän takia on täydellisesti käsitettävissä, että ylipäällikkö ilmoitti eroavansa toimestaan, niin pian kuin yksikin saksalainen sotilas astuisi Suomen valtakunnan alueelle, ja esitti tämän kantansa tueksi seuraavat kolme päätekijää:

- a) Sotilaallisten näkökohtien mukaan arvostellen oli Saksan apu tarpeeton;
- b) Kansanpsykologiselta kannalta siitä tulisi olemaan vain vahinkoa, sillä se horjuttaisi kansan itseluottamusta;
- c) Ulkopoliittisesti olisi Saksan apu mitä vaarallisinta, sillä näin voisi Suomi tulla vedetyksi mukaan maailmansotaan Saksan liittolaisena. Jos näin ollen keskusvallat voittaisivat, jäisi Suomi riippuvaiseksi Saksasta; ententevaltain taas voittaessa, mikä Amerikan näihin liittymisen vuoksi oli luultavaa, joutuisi Suomi Saksan liittolaisena erittäin vaikeaan ulkopoliittiseen asemaan.

Poliittinen johto sai kuitenkin ylipäällikön luopumaan tästä henkilökohtaisesti omaksumastaan vakaumuksesta vedoten koko maan ja kansan edun nimessä siihen suureen vastuuseen, jonka ylipäällikkö ottaisi kannettavakseen, ellei Etelä-Suomea nopeasti puhdistettaisi, Ahvenanmaan ja Itä-Karjalan kysymysten ratkaisemiseen sekä siihen, ettei sota venäläisten osanoton vuoksi ollut sisällis- vaan vapaussota. Maaliskuun 3 p:nä ylipäällikkö lopulta ilmoittikin suostuvansa saksalaisen avun saapumiseen kuitenkin seuraavin ehdoin:

a) että saksalaiset joukot siitä hetkestä lähtien, kun ne astuvat Suomen alueelle, alistetaan hänen komentoonsa;

b) että saksalaiset eivät sekaannu Suomen asioihin, vaan yksinomaan auttavat Suomea sen ulkopuolista, siis venäläistä vihollista vastaan ja

c) että saksalaiset joukot Suomen alueella noudattavat maan lakeja.

Sotilaallisen johdon asettamista ehdoista ilmenee, että se jo tällöin kaukonäköisesti otti huomioon sotilasavun aiheuttamat sisä- ja ulkopoliittiset vaikeudet, ts. ylipäällikkö osoitti olevansa samalla kertaa sekä pystyvä sotapäällikkö että valtiomies. Näin ollen voidaankin katsoa sotilaallisen johdon antaneen lopullisen suostumuksensa saksalaisen sotilasavun saapumiselle vasta, kun sotamarsalkka v. Hindenburg sähköellä maaliskuun 10 p:nä oli ilmoittanut Saksan sotilaallisen johdon hyväksyvän saksalaisten saapumiselle asetetut ehdot.

Kun saksalaiset olivat alustavissa neuvotteluissa esittäneet, että ylipäällikkönä toimisi sotilasarvoltaan korkeampi henkilö, ylensi poliittinen johto ylipäällikön maaliskuun 9 p:nä ratsuväen kenraaliksi. Kenraali Mannerheimin ylennyksen virallisena päivämääränä on maaliskuun 12 p., mutta koska kenraali Mannerheim jo maaliskuun 9 p:nä sähköellä kiitti poliittista johtoa ylennyksestään, on tämä katsottava tapahtuneeksi jo maaliskuun 9 p:nä.

Saksalaisen sotilasavun saapuminen ei voinut olla vaikuttamatta varsinaisiin sotatoimiinkin. Ylipäällikkö piti jo kansanpsykologiselta kannalta välttämättömänä, että sodan ratkaiseva käänne saataisiin aikaan omin voimin ennen poliittisen johdon hankkiman sotilasavun saapumista. Tässä mielessä hän päätti

viipymättä aloittaa Tampereen operaation ja vallata Tampereen, vaikka kaikkia valmisteluja ei täten ennätettykään perusteellisesti suorittaa. Siitä huolimatta, että jo päämajan piirissäkin vastustettiin tätä toimenpidettä vetoamalla turhaan verenvuodatukseen Tampereella ja Karjalan rintamalla vallitsevaan vaikeaan tilanteeseen, ei ylipäällikkö katsonut voivansa tästä suunnitelmastaan luopua. Näin siis poliittisen johdon toimenpiteet saksalaisen avun hankkimiseksi vaativat valkoiselta armeijalta Tampereella enemmän verta, kuin mitä todennäköisesti olisi vaadittu, jos hyökkäysvalmistelut olisi voitu suorittaa rauhassa.

Ryhtymättä tässä yhteydessä lähemmin käsittelemään syitä saksalaisen avun saapumiseen, totean, ainoastaan että tämän poliittisen ja sotilaallisen johdon välisen vaikean kriisin perussyyt ovat löydettävissä poliittisen johdon hajanaisuudesta ja yhteyksien puutteesta, Vaasassa toimineen poliittisen johdon osan vaikeuksista ulkopoliittikan hoitamisessa sekä myöskin saksalaisten suunnitelmista Venäjää ja Muurmannilla olleita ententejoukkoja vastaan. Sotilaallisesta johdosta on taas erikoisesti sanottava, että se tapahtuneen tosiasian eteen asetettuna osasi erinomaisen joustavasti, auktoriteettiaan menettämättä mukautua tähän uuteen tilanteeseen. Sen Saksan sotilaalliselle johdolle esittämiä ehtoja sotilasavun vastaanottamiseksi ei tällä taholla ainakaan voitu pitää Suomen sotilaallisen johdon avunpyyntönä tai hätähuutona. Sotilaallinen johto otti myöskin kaukonäköisesti huomioon omin avuin saavutetun voiton merkityksen sekä kansanpsykologiselta että uuden liittolaisensa kannalta katsottuna. Sotilaallisen johdon pelko, joka johtui saksalaisten suunnitelmista ja saksalaisen avun vastaanottamisesta johtuvista ulkopoliittisista vaikeuksista, ei myöskään ollut aiheeton, sillä saksalaisen sotilasavun saapumisen perussyt, vaikka sen lähettäminen Saksassakin aiheutti erimielisyyksiä poliittisen ja sotilaallisen johdon välille, on löydettävissä saksalaisten suunnitelmista Venäjää ja Muurmannilla toimineita ententejoukkoja vastaan. Ulkopoliittisista vaikeuksista antaa selvän kuvan, paitsi ententevaltain Suomelle tämän jälkeen osoittama karsaus, myös Skandinavian maidenkin suhteiden kylmeneminen. Yksin sotilaallisten näkökohtien mukaan arvostellen olisi sotilasapu luonnollisesti helpottanut sotatoimia ja jouduttanut sodan saattamista nopeaan ratkaisuun. Tätä varten täytyneekin

sanoa, että ylipäällikkö harkitsi tätä kysymystä ensi sijassa poliittiselta kannalta.

Maaliskuun 20 p:nä ylipäällikkö ministeri Gripenbergin välityksellä kuitenkin kiirehti saksalaisen sotilasavun saapumista, kuten ministeri Gripenbergin Ostsee-Divisioonalle lähettämästä sähköstä ilmenee. Avun kiirehtimisen syyksi mainitaan punaisten Venäjältä saama avustus. Tämän sähköksen sisältö on ilmeisesti ristiriidassa ylipäällikön aikaisemman mielipiteen kanssa. Sotilaallinen tilanne Tampereen suunnalla ei mielestäni pakottanut sen lähettämiseen, sillä maaliskuun 20 p:nä olivat valkoiset joukot jo saavuttaneet Kangasalan. Todennäköisimmältä tuntuu, että ylipäällikkö olisi todella saanut hälyttäviä tietoja Venäjältä punaisille saapuvasta avusta ja tahtoi tällä kiirehtimisellä varmistautua siitä, että saksalainen sotilasapu todella saapuisi, voidakseen suunnitella ratkaisevan operaation punaisten voimien täydelliseksi tuhoamiseksi.

Kielikysymys.

Vapaussodalle oli ominaista päällystön kirjavuus. Tämä päällystökysymys tuotti muutenkin sotilaalliselle johdolle suuria vaikeuksia, ja sen johdosta puhkesi lisäksi suomen- ja ruotsinkielisten välinen kieliriitakin esille vapaussodan kestäessä. Sotilaallista johtoa koetettiin jopa uudella sisällissodalla uhaten pakottaa toimenpiteisiin tämän asian korjaamiseksi. On tunnustettava, että sotilaallinen johto yleensä koetti toimia joustavasti tämän ikävän ristiriidan poistamiseksi, mutta sille tosiasialle, että suurin osa armeijan ylintä upseerikuntaa omasi korkeintaan vain heikohkon suomenkielen taidon, se ei luonnollisesti voinut mitään, eikä sillä ollut mahdollisuuksia korvata näitä upseereja suomenkielen taitoisilla. Mielialan rauhoittamiseksi julisti sotilaallinen johto jo helmikuun 26 p:nä suomenkielen armeijan viralliseksi kieleksi. Valitukset suomenkielisten taholta eivät tähän kuitenkaan loppuneet, kuten ylipäällikön neuvottelukunnan pöytäkirja kokouksesta maaliskuun 6 p:nä sekä suoraan ylipäällikölle Vaasasta ja Satakunnan rintamalta lähetetyt sähköiset osoittavat.

On luonnollista, että valituksissa yleensä oli perää ja että asiassa olisi ollut paljonkin korjaamisen varaa, mutta toiselta

puolen tällaisen riidan esiinvetäminen tuntuu harkitsemattomalta silloin, kun paljon tärkeämmistä arvoista oli kysymys. Tällaisen katsantokannan syventäminen kansan ja armeijan suomenkielisen valtaosan keskuuteen olisi ollut poliittisen johdon tehtävä, mutta se yhtä vähän kuin ylipäällikön neuvottelukuntakaan ei juuri ryhtynyt mihinkään erikoisiin toimenpiteitä tämän asian korjaamiseksi. Tämä kieliriita asetti sotilaallisen johdon erittäin vaikeaan asemaan, sillä on lisäksi otettava huomioon, että suurin syy siihen, miksi käskyt julkaistiin yleensä ruotsinkielisinä, oli se, ettei ollut olemassa suomalaista sotilassanastoa. Samasta syystä käytettiin varsinkin puhelinsanomissa runsaasti saksaa, johon jääkäriupseerit olivat tottuneet.

Neuvottelut kenttäoikeuksien perustamisesta.

Sodan alussa päätti sotilaallinen johto kuljettaa venäläiset sotavangit Joensuun ja Sortavalan seutujen kautta Aunukseen ja Itä-Karjalaan, josta heillä olisi ollut tilaisuus matkustaa kotiseuduilleen, kuten ylipäällikkö venäläiselle sotaväelle osoittamaan julistuksessa oli luvannut. Suunnitelma kuitenkin raukesi, kun osa vangeista ei tahtonut mennä rajan yli, palasipa jo rajan yli lähetetyistäkin osa takaisin.

Mitä kauemmin sotatoimet kestivät, sitä vaikeammaksi, vankileirien yhä kasvaessa, muodostui sotavankikysymys. Tätä varten ehdottikin sotilaallinen johto poliittiselle johdolle, että vankien keräämisestä vankileireihin luovuttaisiin ja otettaisiin käytäntöön vanhan rikoslain mukaiset kenttäoikeudet, jotka nopeasti antaisivat tuomion: joko ammuttavaksi, vangittavaksi tai kokonaan vapautettavaksi. Näin olisi sotilaallisen johdon mielestä ollut meneteltävä ainakin venäläisiin sotavankeihin nähden. Että myös yleinen mielipide maassa oli tämän sotilaallisen johdon esityksen kannalla, sitä osoittaa ylipäällikön luona maaliskuun 7 p:nä käyneen lähetystön hänelle esittämä kirjelmä.

Poliittinen johto, neuvoteltuaan Vaasassa olleiden lakimiesten kanssa, ei kuitenkaan katsonut voivansa suostua esitykseen vedoten siihen, että koska sotaa ja sotatilaa ei ole voitu virallisesti julistaa, ei kenttäoikeuksiakaan tällöin lain mukaan voitu perustaa.

On sanottava, ettei poliittisen johdon ratkaisu ollut onnistu-

nut, vaikka se perustui maan lakeihin, vaan että sotilaallinen johto tässäkin kysymyksessä näki pitemmälle, sillä ilman vankileirien kurjuutta olisivat vapaussodan iskemät haavat kansamme ruumiiseen varmastikin nopeammin arpeutuneet.

Siitä huolimatta, että poliittinen johto oli kieltänyt kenttäoikeudet, toimi niitä sittenkin alemman sotilaspäällystön vastuulla. Viipurin onnettoman tapauksen johdosta, jolloin ammuttavaksi joutui mielipiteiltään valkoisiakin venäläisiä, ylipäällikkö ne kuitenkin jyrkästi kielsi.

Sotaministerikysymys.

Poliittiseen johtoon ei sen Vaasaan siirtymisen jälkeenkään liitetty minkäänlaista sotilaallista johtoa edustavaa elintä. Niin kauan kuin ylipäälliköllä oli miltei täydet valtuudet, ei tällaisen elimen olemassaolo ollut välttämätöntä, mutta sen jälkeen, kun helmikuun 17 p:nä poliittisen ja sotilaallisen johdon välillä oli saatu aikaan jonkinlainen työnjako, olisi tämän sotilaallista ammattitaitoa edustavan elimen liittäminen poliittiseen johtoon ollut suotavaa. Tässä mielessä esitti poliittinen johto sotilaalliselle johdolle, että senaattiin varattaisiin paikka sotaministerille, joksi se ehdotti kenraalimajuri P. von Gerichä. Peläten, että sotaministerin nimittäminen aiheuttaisi kahnauksia poliittisen ja sotilaallisen johdon välille sekä ajanhukkaa asioita käsiteltäessä, ei ylipäällikkö katsonut voivansa suostua ehdotukseen. Entinen olotila jäi näin voimaan ylipäällikön huolehtiessa, kuten aikaisemminkin, kaikista ylipäällikölle ja sotaministerille kuuluvista asioista. Helpottaakseen poliittisen johdon työtaakkaa sekä jotta se saisi ammattitaitoista valaistusta niihin sotilasuontoihin kysymyksiin, jotka sotilaallinen johto jätti sen harkittaviksi ja päätehtäviksi, nimitti ylipäällikkö maaliskuun 21 p:nä everstiluutnantti H. Åkermanin sotilaallisen johdon yhdysupseeriksi senaattiin.

Normaaliolosuhteisiin pääseminen olisi vaatinut sotaministerin nimittämistä. Kuitenkin, poikkeukselliset olosuhteet huomioon ottaen, voidaan katsoa sotilaallisen johdon epäävä mielipide paremmin tarkoitustaan vastaavaksi, sillä erikoinen tilanne vaati ehdottomasti erittäin kiinteän yhteistoiminnan pysyttämistä poliittisen johdon ja ylipäällikön välillä. Tapaus kuvaa myöskin sattuvasti

poliittisen johdon jatkuvaa riippuvaisuutta ylipäälliköstä tällaisessakin asiassa, jossa kysymyksessä oli poliittisen johdon kokoonpanon täydentäminen.

Kenraali Tollin nimityksen aiheuttama ristiriita.

Vielä Tampereen ratkaisevan voiton jälkeen syntyi poliittisen ja sotilaallisen johdon välille nimityskysymyksistä vaikea ristiriita. Ylipäällikön nimitettyä huhtikuun 4 p:nä Itäarmeijan komentajaksi kenraali Tollin (Löfström) ja hänen esikuntapäälliköksen eversti Örnflyktin (Tunzelman von Adlerflug), joilla ei eräissä Karjalan rintamalla toimineissa jääkäripiireissä ollut kannatusta, vaativat nämä yhdessä muiden kannattajiensa kanssa henkilövaihdoksia ylemmässä johdossa. Tässä mielessä he laativat ylipäällikölle osoitetun adressin esittäen sen Karjalan rintaman komentajalle everstiluutnantti A. Sihvolle. Everstiluutnantti Sihvo kielsi kuitenkin jyrkästi adressin lähettämisen uhaten sota-oikeudella, ellei juonitteluja lopeteta. Tähän loppuivatkin asiasta virallisesti käydyt neuvottelut Karjalan rintamalla.

Karjalan rintamalla toiminut saksalainen yhdysupseeri luutnantti v. Scholtz matkusti tapahtuman jälkeen kuitenkin Vaasaan, jossa — esiintyen Karjalan rintamalla toimineiden jääkäriupseerien lähettinä — ilmoitti poliittiselle johdolle, että ellei ylipäällikkö heti peruuta nimityksiä, voi se johtaa Karjalassa ilmikapinan puhkeamiseen.

Poliittinen johto pitää luutnantti v. Scholtzia Karjalan rintamalla toimineiden jääkäriupseereiden virallisena lähettinä ja tuntematta tarkemmin tilannetta ryhtyi nopeisiin toimenpiteisiin ristiriidan poistamiseksi. Tässä mielessä se lähetti yhdysupseerin, everstiluutnantti H. Åkermanin heti päämajaan saadakseen ylipäällikön peruuttamaan nimitykset. Ylipäällikkö ei kuitenkaan katsonut voivansa noudattaa poliittisen johdon esitystä pyytäen saada henkilökohtaisesti esittää poliittiselle johdolle mielipiteensä. Osa poliittisen johdon jäsenistä matkustikin heti päämajaan, jossa käydyssä neuvottelussa, joka jo uhkasi johtaa ylipäällikön eroonkin, ylipäällikkö lopulta selitti »ottavansa itse Viipurin hyökkäysliikkeen ylimmän johdon käsiinsä» tai kuten virallisen vapausotatooksen lisävihkossa mainitaan pitävänsä »tässäkin liik-

keessä ylijohdon käsissään», johon poliittinen johto luonnollisesti tyytyi.

Tässä ristiriidassa asetti poliittinen johdo ylipäällikön erittäin vaikeaan asemaan, sillä sehän näin suorastaan sekaantui puhtaasti sotilaallisen johdon asioihin, vieläpä ylipäällikön alaisten painostamana. Olihan siinä, ellei oteta huomioon ristiriidan syvempiä syitä, kysymyksessä tottelemattomuus ja kapinointi, joka ilmeisesti uhkasi ylipäällikön auktoriteettia. Tapausta kuvaa sattuvasti kenraali Linderin ja eversti Törngrenin esittämä seuraava lausunto: »Tavallisissa oloissa olisi v. Scholtzin menettelyä arvosteltu aivan toisenlaisten periaatteiden mukaisesti, kuin mitä nyt tapahtui, hallitus kun todella saatiin käymään hänen asioitaan, sen sijaan, että se olisi vangituttanut hänet ja nostanut syytteen häntä vastaan.»

Täytyy ihmetellä ylipäällikön kykyä ristiriidan ratkaisemiseksi ilman radikaalisempia toimenpiteitä, joiden seuraukset näissä olosuhteissa olisivat, varsinkin psykologisessa mielessä, saattaneet olla tuhoisat. Itse asiassa ei hänen poliittiselle johdolle antamansa lupaus merkinnyt mitään, sillä ylipäällikön ominaisuudessa hän luonnollisesti piti Viipurin hyökkäysliikkeen ylimmän johdon käsissään. Antamiaan nimityksiä ei hänen tämän takia tarvinnut peruuttaa, sillä aivan toisista syistä johtui, että kenraali Tollin esikuntapäälliköksi eversti Örnflyktin tilalle määrättiin majuri Rappe ja eversti Ausfeldin tilalle kenraalimajuri Wilkman.

Yhteistoiminta juonittelijoita vastaan.

Sodan aikana saivat sekä poliittinen että sotilaallinen johto joukoittain »asiantuntijalausuntoja» siitä, miten maan asioita ja sotatoimia olisi johdettava. Yleensä tarkoittivat nämä mielenilmaukset maan parasta. Huvittavana esimerkkinä mainittakoon Kauhajoen kappalaisen helmikuun 16 p:nä sotilaalliselle johdolle lähettämä »sotasuunnitelma», jonka lähettämisen syyksi allekirjoittaja mainitsee: »Koska nykyinen sotatila häiritsee töitäni ja suuren virkatalon hoitoa, niin sen lyhentämiseksi lähetän minäkin suunnitelmani.» Joukossa oli kuitenkin sellaisia, jotka sekavia oloja hyväksikäyttäen koettivat saada itselleen taloudellisia ym.

etuja ja joiden toimintaa voidaan näin ollen katsoa suorastaan vehkeilyksi poliittista tai sotilaallista johtoa vastaan.

Poliittisen johdon toiminnasta on mainittava, että se yleensä koetti tukea sotilaallista johtoa näitä juonittelijoita vastaan osoittaen kuitenkin toisinaan liian suurta pehmyyttä.

Vaarallisimmaksi näistä vehkeilyistä osoittautui tohtori V. O. Sivenin ja hänen kannattajiensa aikaansaama, joka loppuaikoina ei suuntautunut vähempään kuin ylipäällikön erottamiseen ja jonka tukahduttamiseksi poliittinen johtokaan ei ryhtynyt kyllin tarmokkaksiin toimenpiteisiin. Kannattajiensa avustamana onnistui tohtori Sivenin saada poliittinen johto nimittämään hänet lääkintähallituksen päälliköksi ollakseen näin sekä siivili- että sotilaslääkintäpalveluksen ylin johtaja. Sotilaallinen johto ei kuitenkaan suostunut siviili- ja sotilaslääkintäpalveluksen yhdistämiseen, josta oli seurauksena sen ja tohtori Sivenin välinen ristiriita. Tästä ristiriidasta sai tohtori Siven yhä yllykettä tekemään saksalaismielisyysessään kaikkensa sotilaallisen johdon toiminnan vaikeuttamiseksi ja ylipäällikön erottamiseksi, jota hän huhtikuun 26 p:nä päivätyn kirjeen mukaan jo tällöin piti selviönä. Poliittinen johto ei tahtonut kuitenkaan ryhtyä tohtori Sivenin suhteen jyrkempiin toimenpiteisiin, sillä hän oli aikoinaan taattu itsenäisyysmies, joka vapaussodan valmisteluissa oli saanut paljon aikaan, mutta joka nyt intomielisyysessään oli joutunut ylipäällikköä vastaan suuntautuneen vehkeilyn johtajaksi.

Lääkintäpalveluksen järjestely tuotti yleensä sotilaalliselle johdolle paljon huolta, jota tohtori Sivenin vehkeily vielä lisäsi. Niinpä uhkasi ruotsalainen ambulanssi lähteä pois maasta, elleivät asiat korjaantuisi ja myöskin Suomen lääkäreiden seura esitti vaatimuksen uuden ylilääkärin nimittämisestä sotilaallisen johdon ylilääkäriksi nimittämän tohtori Lindströmin tilalle.

Esitettyihin väitteisiin ja huhuihin, että kokonaiset kompaniat olisivat olleet valmiit vangitsemaan sotilaallisen johdon, en mistään ole saanut todisteita. Näitä onkin mielestäni pidettävä vain erinäisten vehkeilijäin määrättyssä tarkoituksessa liikkeelle laskemina huhuina.

Ulkopoliittiset kysymykset.

Edellä olen selostanut useita poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteille ominaisia ulkopoliittisia kysymyksiä. Täydellisemmän kuvan luomiseksi kiinnitän huomion vielä eräisiin poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteita selventäviin kysymyksiin.

Uudenkaupungin suojeluskunnan jouduttua Ruotsin poliittisen johdon kunniaattoman menettelyn tähden poistumaan Ahvenanmaalta, ei sotilaallinen johto jättänyt käyttämättä ainoatakaan tilaisuutta painostaakseen poliittista johtoa myös ruotsalaisen sotaväen poistamiseksi Ahvenanmaalta. Niinpä poliittisen johdon edustajan matkustaessa helmikuun lopussa Ruotsiin ylipäällikkö kehoitti häntä toimimaan niin, ettei Ahvenanmaata missään tapauksessa luovutettaisi Ruotsille sekä ettei Ruotsille annettaisi mitään erikoisoikeuksia saarella. Poliittisen johdon onnistuttua saamaan ruotsalaiset joukot poistetuiksi Ahvenanmaalta lähetti ylipäällikkö sille onnitelusähkeen sekä kiirehti nimittämään eversti Hj. von Bonsdorffin sotilaskuvernööriksi Ahvenanmaalle näin painostaakseen Ahvenanmaan kuuluvaisuutta Suomeen. Tämän toimenpiteen laillisti poliittinen johto määräämällä eversti Bonsdorffin Ahvenanmaan v.t. maaherraksi. Poliittisen johdon aloitettua neuvottelut Ruotsin poliittisen johdon kanssa Ahvenanmaan linnoitusten hävittämisestä esitti sotilaallinen johto, jonka mielipidettä asiasta ei edes tiedusteltu, vastalauseensa linnoitusten hävittämissuunnitelmien johdosta.

Itä-Karjalan kysymyksessä olivat poliittinen ja sotilaallinen johto samaa mieltä maan liittämistä Suomeen. Jo helmikuun 23 p:nä antoi sotilaallinen johto karjalaisille julistuksen, jossa sanotaan mm.: »— — — minä vannon sen suomalaisen talonpoikaisarmeijan nimessä, jonka päällikkönä minulla on kunnia olla, etten pane miekkaani tuppeen ennen kuin kaikki linnoitukset ovat meidän käsissämme, ennen kuin viimeinen Leninin soturi on karkotettu niin hyvin Suomesta kuin Karjalastakin.» Vaikka-kin tämä julistus oli vastavetona Suomen punaisen hallituksen ja Venäjän hallituksen välillä laadituun sopimukseen, jonka mukaan Suomelle Inon linnoitusta vastaan luvattiin koko Vienan-Karjala, osoittaa se samalla sotilaallisen johdon suunnitelmia Itä-Karjalan suhteen. Myöskin myöhemmin, antaessaan

ohjeita Malmin retkikuntaa varten, ylipäällikkö erikoisesti painosti Itä-Karjalan kuuluvaisuutta Suomeen. Sodan aikana esti joukkojen riittämättömyys kuitenkin Itä-Karjalan valloittamisen, jota seikkaa Ruotsin poliittinen johto koetti käyttää hyväkseen Ahvenanmaan kysymystä ajaessaan. Ententevaltain joukkojen saapuminen Muurmannelle sekoitti sotilaallisen johdon laskelmat Itä-Karjalan vapauttamiseksi sodan jälkeen, sillä se olisi merkinnyt sotaa myös näitä vastaan.

Aivan yksityiseltä taholta lähteneestä aloitteesta herätettiin sodan aikana esiin kysymys Petsamon valloittamisesta ja liittamisestä Suomeen. Jo helmikuun 16 p:nä neuvotteli tohtori Laitinen poliittisen johdon ja huhtikuun alussa sotilaallisen johdon kanssa retkikunnan muodostamisesta Petsamon valloittamiseksi, mutta neuvottelut eivät johtaneet tulokseen, sillä sotilaallinen johto piti tohtori Laitisen ehdotusta toistaiseksi mahdottomana toteuttaa. Huhtikuun 3 p:nä myönsi poliittinen johto kuitenkin tohtori Th. Renvallin anomuksesta retkikuntaa varten tarvittavat varat, ja huhtikuun 25 p:nä aloitti tohtorien Renvallin ja Laitisen johtama 80 miestä käsittävä retkikunta Virtaniemeltä marssin Petsamoon. Petsamon keskuskylän luona osasto kuitenkin kärsi tappion amiraali Kempin johtamaa moninkertaisesti ylivoimaista ententeosastoa vastaan käydyssä taistelussa, ja näin yritys raukesi. Tämä yritys, joka ainakin saamieni tietojen mukaan suoritettiin sotilaallisen johdon tietämättä ja suostumuksetta, on hyvin kuvaava vapaussodan aikaisille oloille. Sotilaallisessa mielessä yritys oli jo alun perin tuomittu epäonnistumaan, mutta sitä ei poliittinen johto tarkemmin harkinnut, vaan koska asia sen mielestä oli hyvä, katsoi se voivansa suostua tähän verrattain pieneen taloudelliseen uhraukseen. Näin siis poliittinen johto puuttuessaan sotilaallisen johdon tehtäviin aiheutti ainoastaan ulkopoliittisen selkkauksen Suomen ja Englannin välille, siten yhä huonontaan Suomen ententevaltoihin nähden muutenkin huonoa ulkopoliittista asemaa.

V. Loppukatsaus.

Arvosteltaessa poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteita vapaussodassamme ei vertauskuvana suorastaan voida pitää yleisten periaatteiden mukaisia poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteita, sillä aivan erikoiset olosuhteet ja erinomaisen vaikea sekä sisä- että ulkopoliittinen tilanne löi leimansa myös näihin. Näin ollen täytyneekin pitää vapaussotaamme myös poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteiden kannalta erikoistapauksena ja arvostella niitä tämän mukaisesti.

Varsinaisissa sodan sisä- ja ulkopoliittisissa valmisteluissa ei selväpiirteisenä voida havaita poliittisen yhtä vähän kuin sotilaallisen johdonkaan vaikutusta. Poliittisen johdon asenteeseen tässä kysymyksessä vaikutti vaikean sisäpoliittisen tilanteen lisäksi sen omaksuma käsitys, että ratkaisuun voitaisiin päästä rauhallisin keinoin. Sotilaallisella johdolla ei taas rajoitetun ajan tähden ollut tähän mahdollisuuksia. Näistä syistä johtuen olisivat nämä valmistelut ilman jääkäriликettä ja sotilaallista johtoa edeltäneitä komiteoja jääneet suorittamatta ja näin perusedellytykset sotaa varten luomatta. Komiteojen ansiosta luotiin lisäksi jo tänä aikana se perusta poliittisen ja sotilaallisen johdon yhteistyölle, joka teki mahdolliseksi poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteiden nopean syntymisen ja lujittumisen. Aliarvioimatta ylipäällikön aivan harvinaisen selvää käsitystä poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteiden merkityksestä menestykselliselle yhteistyölle, totean ainoastaan, ettei suhteille olisi ennätetty luoda riittäviä perusteita ilman näitä alkuedellytyksiä. Tästä syystä on komiteojen, erikoisesti MK:n toiminta tässä suhteessa asetettava oikeaan arvoonsa.

Sotilaallinen johto joutui olosuhteiden pakosta suorittamaan välittömät sotavalmistelut ilman henkilökohtaista kosketusta poliittiseen johtoon, jonka kokoonpanoon ei lisäksi, yhdysupseeria lukuun ottamatta, kuulunut minkäänlaista sotilaallista johtoa edustavaa elintä. Tällaisissa olosuhteissa ei poliittisen ja sotilaallisen johdon toiminnoille voitu luoda sellaista yhtenäisyyttä, joka toimintaa yleisten periaatteiden mukaan arvostellen ehdottomasti olisi ollut tarpeellista. Rajoitettu valmistelu-aika

esti lisäksi sotilaallista johtoa saamasta edes armeijan muodostamissuunnitelmalle poliittisen johdon hyväksymistä, sotasuunnitelmasta puhumattakaan. Näin joutui sotilaallinen johto erittäin vaikeaan ja vaativaan itsenäiseen asemaan, jota vielä vaikeutti se, ettei poliittinen johto kärjistyneen sisäpoliittisen tilanteen tähden katsonut voivansa antaa sotilaalliselle johdolle julkisia valtuuksia. Ylipäällikön yhteistyölle luomien edellytysten ja sotilaallisen johdon joustavan toiminnan ansiosta ei p a h e m p i a ristiriitoja poliittisen ja sotilaallisen johdon toimenpiteiden välillä kuitenkaan sattunut.

Sotilaallisen johdon itsenäisesti tekemä päätös sota-toimien aloittamisesta on historiallisessa mielessä perin harvinainen, sillä sen mukaan kuuluu tällaisen, koko maan asioihin ratkaisevasti vaikuttavan päätöksen tekeminen ehdottomasti poliittiselle johdolle. Koska tämä päätös ei ollut poliittisen ja sotilaallisen johdon välisen ristiriidan seuraus, vaan tehtiin yksinomaan sotilaallisen tilanteen pakottamana, osoittaa se erittäin sattuvasti vapaussodan erikoista luonnetta poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteiden kannalta. Tällaisen sotilaallisen johdon itsenäisesti tekemän päätöksen seuraukset olisivat saattaneet olla kohtalokkaat koko maalle. Sotilaallisen johdon tarkasta tilannekuvasta johtuen ei tämä päätös kuitenkaan aiheuttanut tätä vaaraa eikä se edes muodostanut minkäänlaista ristiriitaa poliittisen johdon toimenpiteiden kanssa.

Poliittisen johdon sodanaikaisessa toiminnassa on vaikuttavana pirteenä havaittavissa sen riippuvaisuus ylipäälliköstä. Tässä havaitaan taas historiallisessa mielessä nurinkurinen tilanne, sillä sen mukaan olisi poliittisen johdon sodan aikana ollut tuettava sotilaallista johtoa eikä päinvastoin. Ylipäällikön asema muodostui näissä olosuhteissa mitä vaativimmaksi, sillä hänen käsiinsä keskittyi ylipäällikön ja sotaministerin tehtävien lisäksi aivan harvinaisen suuressa määrässä myös valtiomiehen tehtävät. Näin oli siis valta tosiasiallisesti keskittynyt ylipäällikön käsiin, vaikka hän julkisesti ei esiintynyt minään diktaattorina, vaan vaikutusvaltaansa poliittiseen johtoon joustavasti käyttäen, suhteitaan rikkomatta,

sai sen toimimaan virallisena suorituselimenä ajamissaan sisä- ja ulkopoliittisissa kysymyksissä. Tällaisen tilanteen syntymisen aiheutti poliittisen johdon vaikean aseman lisäksi se luottamus, jota poliittinen johto tunsu ylipäällikköä kohtaan. Näissä olosuhteissa säilyivät luonnollisesti poliittisen ja sotilaallisen johdon väliset suhteet hyvinä koko sodan alkua ajan, sillä olihan ylipäällikkönä persoona, joka aivan harvinaisen kaukonäköisyyden, joustavuuden ja kokemuksen lisäksi omasi kyvyn pysyä realiteettien pohjalla.

Ratkaisevaksi tapaukseksi poliittisen ja sotilaallisen johdon sodanaikaisille suhteille muodostui tieto saksalaisen sotilasavun saapumisesta, jolloin ainoastaan ylipäällikön joustavuus pelasti poliittisen ja sotilaallisen johdon suhteet lopullisesti katkeamasta. Ylipäällikön omaksumasta kannasta ilmenee, että hän arvostelussaan asetti poliittiset tekijät sotilaallisten tekijöiden edelle, sillä yksin sotilaalliselta kannalta asiaa arvioiden olisi Saksan apu luonnollisesti ollut tarpeen, jotta sota nopeasti olisi saatu onnelliseen ratkaisuun. Ylipäällikön Saksan sotilaalliselle johdolle asettamista ehdoista taas ilmenee, että hän arvosteli kysymystä poliittiselta kannalta huomattavasti kaukonäköisemmin kuin poliittinen johto, joka ilman muuta oli valmis ottamaan vastaan tarjotun sotilasavun. Tämä tapaus osoittaa erittäin hyvin, miten poliittiset ja sotilaalliset asiat usein kytkeytyvät toisiinsa. Lisäksi ilmentää tapaus sellaista poliittisen johdon toimenpidettä, jonka vaikutus tuntuu myös sotatoimiin. Kun päätös saksalaisen avun vastaanottamisesta kerran oli tehty, olisi jo sotilaallisten näkökohtien mukaan arvostellen ollut edullisempaa suorittaa Tampereen operaatio samanaikaisesti saksalaisten maihinnousun kanssa, mutta psykologiset ja poliittiset syyt pakottivat ylipäällikön jouduttamaan operaation alkamista. Näin osoittaa tapaus lisäksi, ettei sotilaallisella johdolla aina ole mahdollisuuksia arvostella tilannetta yksinomaan sotilaallisten näkökohtien mukaisesti, vaan että arvostelussa on otettava huomioon muitakin tekijöitä.

Sodan loppuajana muodostui poliittisen johdon toiminta itsenäisemmäksi. Ylipäällikön joustavuuden ansiosta säilyivät poliittisen ja sotilaallisen johdon väliset suhteet tästäkin huolimatta verrat-

tain hyvinä, onpa ylipäällikön mielipiteen vaikutus edelleenkin havaittavissa joissakin poliittisen johdon tekemissä päätöksissä. Selvimmän kuvan ylipäällikön joustavasta toiminnasta ristiriitojen poistamiseksi antaa hänen menettelynsä Itäarmeijan johdon nimityskysymyksessä, jolloin hän diplomaattisella eleellä kykeni rauhoittamaan jännittyneen tilanteen.

Edellä olevasta ilmenee, että vaatimukset, jotka sotilaalliselle johdolle nykyään asetetaan, ovat tulleet entistään suuremmiksi. Täten ovat sotilaallisen johdon tehtävät huomattavasti lisääntyneet, mutta niiden suoritusmahdollisuudet eivät ole parantuneet, pikemmin päinvastoin. Poliittisten ja sotilaallisten kysymysten kytkeytyminen toisiinsa taas vaatii, paitsi kiinteätä ja joustavaa yhteistoimintaa poliittisen ja sotilaallisen johdon välillä, sotilaallista johtoa toiminnassaan ottamaan huomioon sotilaallisten seikkojen ohella myös poliittiset tekijät. Vapausodassamme havaitaan nämä sotilaallisen johdon vaikeudet sekä poliittisten ja sotilaallisten tekijöiden yhteenkytkeytyminen erittäin selvästi. Näissä olosuhteissa, joissa, kuten olen osoittanut, suuri joukko muitakin tekijöitä vielä vaikeutti sotilaallisen johdon toimintaa, muodostui sen asema mitä vaativimmaksi ja vaikeimmaksi. Ylipäällikön persoona, kyky toimia sekä etevänä sotapäällikkönä että kaukonäköisenä, aina maan parasta tarkoittavana valtiomiehenä, teki kuitenkin mahdolliseksi, yleisesti arvostellen, hyvien suhteiden säilymisen poliittisen ja sotilaallisen johdon välillä vapausodan aikana.